ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XXI. 1. Ianuariu 1869.

XXXV.

IN LOCU DE PROGRAMA.

Intràmu in anulu alu treilea. Trecutulu cu scaderile lui ne este presente. Venitoriulu inse e acoperitu cu unu velu atâtu de grosu, in câtu nece ochiulu celu mai pretundietoriu nu pote se afle una desfiratura câtu de mica intru insu, spre a poté strabate in secretulu venitoriului aparatu cu atâta rigore.

Ochii profetiloru inca suntu astadi forte rari, si celi ce-si atribue unu donu straordinariu, denegatu altoru fili omenesci, se afla mai totu de un'a dementîti prein cursulu evenementeloru, ce pre incetu se desfâsiura dein venitoriu in presente, seau cá unu fulgeru detuna in midiloculu profetiloru aroganti.

Asia e si cu promisiunile, nu numai in cele ce sî le face omulu sîesi, ci si cu cele alalte tote, câte le facemu altor'a. Promitemu, seau ne promitemu, mai totu de un'a, ce nu e in poterea nostra de a implení, si de ce nu suntemu securi, cà vomu poté implení, insielandune pre noi si pre altii. Promitemu, seau ne promitemu, mai totu de un'á munti de auru, si in urma ne pare bene, deca muntele a nascutu celu pucinu unu — siorecelu.

Amu promisu si noi la inceputu, cá tota lumea, multe de tote, candu in a-ante de doi ne amu luatu anem'a in denti si amu datu drumulu acestei folîsiore, — pleni de speràri si de temeri, cari, dein fericire seau nefericire, cá totu de un'a, mai numai in cele ce suntu de categori'a dein urma, s'au implenitu.

Ce amu implenitu, dein câte amu promisu, nu e nevolia de a le specialisá aici; ele stau carte deschisa in a-antea ochiloru buniloru nostri lectori. Si insine recunoscemu, cà nu e multu, seau potemu dîce cu coscientia neteda, cà e forte pucinu.

Ce speramu, e secretulu anemei nostre, si nu vomu alu descoperí, pentru cà sperarile, si cele mai curate si mai sincere, dein natur'a loru suntu mare parte, deca nu tote, egoistice, si omulu inca si celu mai egoistu totu nu vrè se treca de egoistu. Atât'a inse potemu spune, cà in multe, deca nu in tote, ne amu insielatu, in câte amu speratu.

Er' de ce ne temeamu, cari inca erau forte multe, — batali'a lui D-dieu, — mai de nece un'a nu amu scapatu. Cari suntu acelea, nu e de totu cu a nevolia ale precepe dein cele amu camu spusu si cu un'a, si cu alta ocasiune, mai pre scurtu, seau mai pre largu.

Deductiunea ultima dein tote acestea este, cà, comparandu benele cu reulu, cumu s'au templatu, deca cunosceamu in a-ante cu doi ani, ce cunoscemu acumu dupa doi ani, — mai cà nece nu ne mai aventamu si noi in acestu oceanu atâtu de periculosu.

Illi robur et aes triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
commisit pelago ratem
Primus, nec timuit praecipitem africum
decertantem aquilonibus; etc.

A dîsu betranulu Horatiu (Carm. I, 3). Si totu asia de dereptu pote se dîca totu intreprendietoriulu de a edá unu folia multu pucinu filologica.

Aici e loculu celu mai espusu la lupte, intre venture, dela sudu si dela nordu; unde terenulu luptei nu se pote numí terenu, ci numai unda intre Syrtis si Charibdis.

Lectorii nostri au vediutu cu ochii acea fortuna spamentatoria, ce s'a redicatu in acesti doi ani trecuti pre campulu filologiei romane, si inca nu tote s'au spusu, câte s'au templatu, nece nu amu ajunsu la capetu.

Deca inse cu tote astea, ne mai aventàmu si pre anulu, ce adi incepe, pre acestu oceanu fortunosu, seau terenu sangerosu, — ast'a o facemu, mai multu dein ore-care fatalitate, care ne impinge se o facemu mai forà nece una volia.

Dar' invetiati dein trist'a sperientia a' trecutului, pentru venitoriu amu invetiatu celu pucinu atâta mente, câtu se ne abstienemu a mai promite ceva.

Decâtu, cà vomu merge in a-ante totu pre calea, carea amu apucatu, panà unde vomu poté, forà de-a dá in derept'a seau in stang'a.

Er' candu nu vomu mai poté merge in a-ante, vomu stá locului, er' in apoi nu vomu pasî.

Numai atât'a e, ce amu mai potutu promite astadi, forà a ne teme de insielatiune in venitoriu.

Si ast'a e tota program'a*) nostra, dela care nu ne vomu abate, si de care suntemu securi, de a o poté si oserbá cu rigore, ori câtu de inimicu se-ne fia venitoriulu cu omnipotenti'a lui.

De amu promite mai multu, seau de amu dá alta programa, amu meritá cu dereptu cuventu, se fimu inghitîti in und'a acestei màri, cá profetulu dela Ninive.

Ci de ast' un'a ne tenemu, — si nu o vomu face, pentru cà ne tememu. Macaru cà —

Sero sapiunt Phryges!

(XXVI.)
FANTASIE ETIMOLOGICE.

III.

Este adeveru, inse care nu place mai nemenui, cà mai toti omenii-su capitosi, si ce-si punu una data in capu, nu lasa liusioru se-le esa dein capacina, panà nu-si dau de capu, bene seau reu, inse mai totu de un'a reu, er' bene mai a rare ori, si atunci inca mai totu de un'a prea tardîu.

Amu cunoscutu, in asta viatia lunga, una multîme de atari omeni, cari dau necontenitu cu capulu in pietra, panà se sparge — capulu, in locu de a se sparge pietr'a, cumu facu berbecii capii; si nefericirea omenimei provene, dupa a nostra socotela, mai totu numai dein capitositatea unoru atari omeni, cari cumu amu dîsu suntu forte multi la numeru.

Se mai aducemu esemple? Superfluu, credemu noi, candu pre fiacare dein noi ne invetia sperienti'a, fiendu cà, — lasandune capitositatea nostra la una parte, — anevolia se va fî aflandu de intre noi, carele se nu fia avutu nevolia cu atari omeni si nemultiumire.

Dar' apoi candu ne ar' lipsí sperienti'a, nu ne ar' lipsí istori'a, carea pre tota pagin'a ne presenteza capitosi, cu atâta mai periculosi, cu câtu au fostu mai talentati si mai poterici; er' deca le a si succesu asi realisá fantasiele, apoi reulu a fostu si mai mare, — dar' in urma totu s'a alesu nemica de ele, cumu se alege de totu, ce ese dein capacin'a incapacinatiloru.

Se fimu scusati, deca in raptulu fantaşiei amu fostu sborati in regiunea aforismeloru fantastice, si noi cá tota lumea; dar' avemu de cugetu a ne inderepta, si vomu reveni acolo, unde ne amu propusu se reesîmu, in câtu ne va lasá tem'a, ce ne amu afisiatu-o in fruntea acestui articlu.

Ne mai lipsesce numai pentru scusarea deplena, cá fantasiele, dupa titlu, se ne fia etimologice, ceea ce pentru noi este lucrulu celu mai indemanatecu in lume.

Dar' si pre câtu tempu amu intreruptu in cinci numeri, ceea ce incepusemu in alti doi mai in a-ante, er' acumu ne apucàmu de nou a continuá, chiaru si in articlulu intercalatu inca mai nu amu facutu alta, de câtu amu fantasiatu — etimologice.

Pentrucă sistem'a ortografica, de care amu scrisu mai susu, pentru noi totu un'a e cu cea etimologica, in principiu, se intielege, precumu ne amu esplicatu, — si rationamentele nostre, inca nu au fostu, de câtu fantasie etimologice, in ochii unor'a, — seau pote multor'a.

Ne amu pusu una data si noi in capu ast' un'a, se o realisàmu. Carulu ne merge greu, si ne indoimu forte, deca in urma cu tota nevolienti'a, ce ne-o dàmu, o vomu poté scote la cale, — dein noroiulu, in care dein dî in dî ne totu impingu si unii si altii, asemenea capitosi cá si noi.

Noi adeca de multu ne amu incapacinatu: se fundàmu, se consolidàmu, se popularisàmu, si se universalisàmu sistem'a — nostra; si ce potea fî mai naturale, decâtu cá tatalu se-si apere pre filiulu, cu totu de a densulu si dein respoteri?

Dar' dieu si altii inca s'au incapacinatu, se ne combata si cu vorb'a si cu fapt'a, pentru cá se nu potemu reesî.

Dein acestia celi mai periculosi pentru noi si

*) Se fimu scusati, deca nu scriemu programu cu u in fine, precumu nu scriemu nece Archivacua in fine, ci ne tienemu de ortografi'a etimologica a acestoru cuvente, cá etimologisti ce suntemu. Er' deca altii afla mai cu cale, a scrie u unde etimologia cere a, si vice-versa, cale buna, de gustibus non est disputandum.

pentru sistem'a nostra, nu suntu adversarii nostri celi dechiarati, ci chiaru amicii nostri.

„Apara-me, Domne! a dîsu una data unu omu patîtu si dis'a lui ia trecutu in proverbiu, — apara-me de amicii miei, cà ce de inimicii miei me voliu apará insumi."

Pre inimici-i combatemu cu vizirulu deschisu, in lupta derepta; — er' pre amici-i crutiàmu, pentru cá se nu nii facemu inimici.

Acesti amici ai nostri, adeverati seau crediuti, pre câtu se paru a ne aprobá sistem'a in vorba si in scrisu, pre atâtu ne o sfàsia in fapta, — in scrierile loru.

Pre inimici, cari ne combatu, si noi-i combatemu dupa poteri; — er' pre amici, pentru cà ne suntu amici, nu ne lasa anem'a sei combatemu, cii crutiàmu.

Amu numeratu panà catrà 9 -10, cari toti ne urmeza sistem'a, panà la una mesura si panà la unu termenu; er' de acì in colò, unuia nui place un'a, altuia-alt'a, si in fine ne aflàmu cu amicii nostri, deca le resumàmu diferentiele, chiaru acolò, unde ne aflàmu cu inimicii dechiarati.

Unuia, si altuia, de esemplu, nui placu accentele nostre, seau cumu le punemu noi, ci le punu almentrea, forà de a le scí motivele; intru altele, treca — duca-se.

Altor'a se pare, cà prea departe mergemu cu etimologismulu, deca scriemu: p o t e m u, d o r m i m u, m o r i t o r i u, v e n i t o r i u etc., si scriu: p u t e m u, d u r m i m u, m u r i t o r i u, v i i t o r i u.

Altor'a mai in colò se pare, cà nu oserbàmu destulu natur'a limbei romane, deca scriemu: a c t i v u, d i r e c t i u n e, o b i e c t u etc. Si de acea scriu: a p t i v u, d i r e p t i u n e, o b i e p t u.

Er' deca noi scriemu, cá parentii nostri s i e r b u, s i e r b a, s i e r b e s c u, s i e r b i t o r i u, o s e r b a r e cá s e r b a r e s e r b a t ó r i a etc., seau ne imputa, cà suntemu archaisti; seau ne afla, cà nu suntemu destulu de etimologisti, si de acea dloru scriu: s e r v u, s e r v a, s e r v e s c u, s e r v i t o r i u, seau chiaru si s e r v i t o r e in masculinu, cá se nu mai graimu si de o b s e r v a r e, si etc. etc.

Mai suntu, cari cu tote cà s'au dechiaratu de etimologisti, ne au spusu ordianu, cà eli nu voru se scria: l i e p u r e, nece m u l i e r e, nece a n t a n i u, p u n i, r e m a n i, c u v e n t e, p a r e n t e, m e-n e, b e n e etc., una data cu capulu; de si le amu aratatu, cà asia vorbescu si acumu mare parte de romani, seau cà asia au scrisu si parentii nostri cu cirile, si cartile loru se afla panà astadi in baserece-le nostre, si dein ele, scrise asia, panà astadi se prelege poporului romanu.

— Nu, cà suntu archaismi, dîcu unii. Nu, cà suntu neologismi, dîcu altii. —

Spunemi inse, dta, deca in singulariu nu scrii m o r m e n t u cu e, cumulu scrii? Seau deca-lu scrii in sing. cu **e**, de ce nulu poti scrie cu **e** si in plurale m o r m e n t e, alesu deca mai dîcu si astadi multi romani морм ꙟ nte, жъ ръм ꙟ nte etc., er' nu m o p m i n t e, жъ ръм nte. Sî deca dîcu acestia asia, facu eli archaismi seau neologismi graindu asia?

Spune-mi mai in colò, deca dta dîci: i e p u r e, m u i e r e, a n t â i u etc., forà l si forà n; er' alti romani dîcu cu l. si n, — cu câtu esti dta mai bunu romanu, de câtu celu alaltu, care vorbesce mai corectu de câtu dta, in câtu se vrei a impune lui, cá se scrie reu, cumu vorbesci dta, er' nu bene, cumu vorbesce elu?

Spune-mi in urma, deca dta te scandalesci icia intru u n a litera, cumu o scriemu noi, de si nu se pronuncia acumu asia cumu o scriemu noi, cá c u v e n t e, m o r m e n t e, b e n e etc., — dece se nu me scandalescu si io intru a l t a litera cumu o scrii dta, de si nu se pronuncia cumu o scrii dta, de esemplu: a q u e l l, q u i n e etc. cu qu in locu de c, si cu doi l in locu de unulu; seau a n i s u í in locu de n a z u í; j u d i c a t a in locu de j u d e c a t a; v i d e m u in locu de v e d e m u; ni dore in locu n e dore; d e r u in locu de d a r' etc.

A q u e l l si q u i n e nu mai dîce astadi nece unu romanu asia, dar' nece uu a dîsu nece una data, de câta pre candu vorbea l a t i n e s c e.

I t a l i a n u l u, i s p a n u l u, f r a n c u l u, candu scriu qu in acelesi si alte cuvente, au ratiunea loru nu numai in etimologia, ci si in pronuncia. Er' romanulu nu are, de câtu in etimologia, pentru cà elu nu pronuncia qu, cumu se scrie, si nece nu scie nece pote selu pronuncie cumu se scrie.

Candu dein cuntra, candu scriemu noi c u v e n t e, b e n e, m e-n e etc., avemu pentru scrierea nostra, totu asemenea cá Italianulu, ratiunea nu numai in etimologia, ci si in pronunci'a romanesca, de adi seau de eri, universale seau locale, totu un'a e pentru noi, si ne e destulu deca pre lenga etimologia, mai potemu adauge si usulu vorbirei romanesci, ori si de unde, si ori si de candu.

Pentru cà suntemu detori una data pentru totu de un'a a marturí: Cà nu amu scaimbatu nece una data dela noi vre una litera in contr'a usului limbei romanesci; — ci ne amu nevolîtu totu de un'a a conciliá etimologi'a cu usulu vorbirei; numai câtu, nu amu fostu adoratorii usului modernu, nece ne amu legatu de elu, cá calulu de gardu.

Pentru noi usulu vorbirei romanesci, nu e marginitu intre barierile, de esemplu, ale Bucurescilorn dein a. 1868; — ci pentru noi usulu limbei romane, e atâtu de latu, câtu e latîmea teritoriului romanu, si câtu e de lunga istori'a si esistenti'a limbei romane.

Noi ne amu datu tota nevolienti'a, a pune in a-antea natiunei, deca nu intregu, inse potemu dîce: mai intregu usulu limbei romane, dein tote provinciele si dein tote tempurele, dein cari amu potutu aflá urme certe si necontestabili, si in afora de aceste urme nu ne amu permisu a face nece una innoitura.

Candu dein contra scrietorii romani moderni, alesu diuaristic'a efemera, si-au permisu panà la desfrenu cea mai mare, nu libertate, ci licentia, de a mutá, innoí, si a intruduce cu carulu, asia dîcundu, cele mai pocite si mai cornurate stramuturi, si innoiture.

Ne amu esplicatu, credemu, destulu de chiaru, si problemele nostre stau scrise cu litere nesterse in Principia-le nostre de limba si scriptura; ceea ce altu ortografistu nu a mai facutu, nece va poté face almentrea.

Deca inse se afla, cari ne imputa si cu nedereptulu crime filologice — etimologice, caus'a e, cà au nu voru se ne intielega, au nu voru se-si liè ostenel'a a cercetá cu sange rece probele nostre.

Va se dîca, cà suntu omeni, cari noue nu voru se ne permita nece ceea, ce potemu probá cà e permisu, pentru cà e romanescu, er' sîesi permitu, ceca ce in adeveru nu e permisibile.

Si de aste necosecentie amu poté se citàmu esemple câtu de multe. Inse la ce? — Noi suntemu, cumu amu dîsu mai susu, incapacinati, altii inca suntu asemenea totu incapacinati, si nu lasàmu, nece unii nece altii, una data cu capulu, ce amu apucatu, cumu facu toti incapacinatii. Si cu ast' felu de omeni, cumu se dîce, nu se face treb'a.

Cu tote astea, lasandu altele mai multe pre alta data, — acumu la anulu nou, se speràmu si noi, cá tota lumea, cà va fí mai bene.

Se speràmu, cà la urma totu ne vomu descapaciná, pre incetu adeveratu, inse totu spre mai bene.

Avemu motive fromosa in esemplele dein trecutu pentru ce speràmu; si credemu, cà esemplele date nu voru fí sterili, ci cá tote esemplele bune elesi voru aflá imitatorii sei.

Albin'a, de esemplu, carea intru una dî de nevolia, se determinase a lapedá pre u finale, vedeti cumu s'a intorsu, si de atunci totu mai multu a progresatu.

Federatiunea inca, de unu anu in coce, sia scaimbatu manier'a de a semná pre î in mai bene; si speràmu, cà dei va mai lungí D. dieu viati'a, a' ei si a' Familiei, la urma voru ajunge a si derege si cele alalte accente, cumu se cuvene.

Quod Dî bene vortant!

XXXVI.
DE LATINITATEA LIMBEI ROMANE.

Inca la anii 1855, 7 si 8, conformandune planului de organisatiune alu Gimnasia-loru, dupa cumu s'a introdusu si in gimnasiulu dein Blasiu dupa a. 1850, amu publicatu in programele gimnasiali dein anii supra-atensi, in fia-care câte una disertatiune latina, luandune de obiectu unele cestiuni filologice-istorice romane.

Ele avura aventulu loru in a-antea publicului cunoscutoriu de limb'a latina, cu pucina esceptiune dein partea unoru Slavisti, caror'a scuturarea jugului slavicu depre cerbicea romanului nu le potea cadé bene, ci dein contra le parea cá una rebeliune neliertata facia cu omnipotenti'a, ce o esercitase slavismulu de seculi asupr'a limbei si culturei romanesci.

Inse cerculu publicitatei acestoru disertatiuni a fostu forte restrinsu, nu numai dupa limb'a in carea erau publicate, cunoscenti'a limbei latine incependu dein ce in ce a scade mai tare, ci si pentru cà distributiunea loru fusese mai numai oficiosa, er' in publiculu mare si dein asta causa nu au fostu potutu strabate.

Dein cari cause, si pentru cà credemu, cà obiectele tractate in acele disertatiuni suntu de unu interesu cu multu mai mare, de câtu se re-

mania subdusa si celui alaltu publicu, carele nu cunosce limb'a latina, seau nu o cunosce pre deplenu, — in locu de a le tractá de nou, amu crediutu a fí destulu, deca le vomu presentá de nou in form'a, cumu au fostu pertractate in disertatiunile mentionate, inse adaugundu la testulu latinu si una versiune romana, cu alte adausa, ce ne-se voru paré necesarie pentru asta data.

Republicarea loru in modulu aratatu ne erá in cugetu inca si mai in a-ante, si in Principia-le nostre republicate la a. 1866, pagin'a 254 in not. I. la nr. XLIII, ne si propusesemu á le edá, cá adausu la finea acelei carti; care inse apoi, pentru voluminosetatea, la carea crescuse acea carte, nu amu potutu implení, ci o amu reserbatu pentru alta ocasiune seau pentru acestu Archivu, precumu amu preinscientatu totu acolo pag. 402 sub II.

Remanea dar', cá se ne implenimu si asta promisiune, carea acumu o si incepemu buchrosi, continuandu in ordinea, in care s'au publicatu mai antaniu acele trei disertatiuni.

I.

De latinitate linguae valachicae.

Quaestio de origine gentis sic dictae Valachicae, saepius inde a dimidio saeculi praecedentis a scriptoribus germanis, hungaris et sclavis agitata fuit. Quam parum solide vero, aut quo studio veritatis historicae id factum sit, quaerere non nostri propositi hic loci est; neque id de adversariis tantum, sed de amicis quoque sententiae de romana huius populi origine, dici potest. Exteris enim scriptoribus, etiam tum quum praeocupatae opinionis non essent, sufficiens linguae valachicae cognitio deerat, atque tam facile qui pro romana origine pugnabant, quam qui acriter eam impugnabant, superficiali tantum huius linguae cognitione in errorem induci poterant. Qui autem e gremio gentis ipsius, utique pro vindicanda romana origine gentis, prodierunt, aut vernaculo tantum sermone, qui externis ignotus erat, scribebant, aut qui externo idiomate scripserunt, a partium studio accusabantur. Et tamen diffiteri nemo potest, linguae cuiusvis populi in definienda eius origine praecipuas partes esse debere.

Observatum enim est, qui de Valachis scripserunt, si extra fines antiquae Daciae commorabantur, sermonem valachicum non tam ob difficultates linguae, quae exiguae non sunt, quam ob leviorem studio huius linguae impensam operam, minus perfecte callere potuisse. Qui vero in Dacia aut inter Valachos nati aut diutius commorati sunt, linguam hanc vix aliter, quam ex vulgari usu, qui pro locis tam pronunciatione quam diversitate vocabulorum multum variat, id quod et in aliis linguis evenire solet, addidicerunt. Unde factum, ut sententiam de re sibi minus perfecte

Cestiunea despre originea poporului romanu, dela midiloculu seclului precedente fù mai de multe ori tractata de scrietori germani, unguri, si sclavi. Inse câtu de nefundatu, si cu câtu studiu pentru adeverulu istoricu, nu avemu de cugetu a cercetá aici; si acest'a se pote dîce, nu numai de inemicii, ci chiaru si de patronii opiniunei despre originea romana a' acestui poporu. Pentru cà scrietoriloru straini, chiaru si candu nu aveau opiniune preocupata, inse le lipsea una cunoscentia deplena a' limbei romanesci, si asia, atâtu celi ce se luptau pentru originea romana, câtu si celi ce o impumnau cu inversiunare, dein caus'a unei cunoscentie numai superficiali a' limbei, prea liusioru poteau alunecá in erore. Er' celi ce esîra dein senulu natiunei romane, se intielege spre apararea originei romane, seau numai romanesce scrieau, intru una limba strainiloru necunoscuta, seau celi ce scrieau in limba straina, erau acusati cà suntu partisani causei. Cu tote cà nu se pote negá, cumu cà cunoscenti'a limbei vericarui poporu cauta se aiba cea mai mare influentia in determinarea originei lui.

Dar' s'a oserbatu, cà celi ce au scrisu de romani, deca erau locuindu afora de terminii Daciei vechie, nu poteau cunosce dein destulu limb'a romana, nu numai pentru greutatile ei, ce nu suntu pucine, ci si pentru cà nu-si dau destula nevolientia intru invetiarea ei. Er' celi ce erau nascuti in Daci'a, seau petrecusera mai indelungu intre romani, eli nu o cunosceau de câtu dein usulu vulgare, care dupa locure atâtu in pronuncia câtu si in diversitatea cuventeloru forte diferesce, ceea ce si cu alte limbe asemenea se templa. De unde urmá, cá se-si dè parerea despre ce loru nu erá

cognita cum gravi veritatis historicae praejudicio tulerint.

Domestici autem scriptores, etsi linguam ipsam perfecte intelligebant, vix tamen eam aut severiori examini subjecerant, aut ex recto considerationis puncto pertractarunt. Erant, qui nimio originis romanae studio omnia linguae vocabula ad latinum fortem non sine violentia reducere tentarent; alii peregrina vocabula, quaecunque latinae graecaeque originis non sunt, etiam si maxime usitata, protinus ignorarunt. Quo, non tantum adversariis causae justam cavillandi occasionem suppeditarunt, verum historicae quoque linguae suae disquisitioni haud levem obicem posuerunt. Veritatis enim studium, ut in aliis rebus, ita et in historicis, ad quas linguarum quoque origines et fata pertinent, primum omnis disquisitionis fundamentum esse debet.

Primo enim, quae est omnium rerum proinde et linguarum mutabilitas, admitti non potest solam linguam valachicam ab omni prorsus peregrinarum linguarum influxu per tantam saeculorum seriem ab ultimo dominationis romanae in Dacia tempore usque in praesens intactam permansisse. Quin imo necessario supponendum est, ex linguis omnium populorum, quibuscum Valachi abinde aut convixerunt aut commercium habuerunt, aliqualia vestigia in lingua valachica superesse debere. Haec vero, etsi non parum primitivam linguae formam afficiant, quum evitari non potuerint, non modo non ignorari, aut falsa interpretatione contorqueri debebant, ut potius ea sedulo investiganda atque ad veram eorum originem reducenda fuerint, eo quod indubitato testimonio siut, quibusnam cum gentibus gens nostra inde a principio his in terris convixerit, id quod ad antiquiorem praecipue gentis historiam illustrandam non parum confert, dum pauciora ex ea aetate supersint monumenta.

Non levius tamen ab altera quoque parte peccant, qui ipsa haec peregrina linguae augmenta, aut paris cum primitivis momenti censent, aut quod infelicius est, loco primitivorum linguae elementorum acceperunt; nisi forte accessoria haec ipsam quoque linguae formam afficiant ita, ut prior forma per posteriora additamenta maximam partem evanuerit. Quamquam, etiam dum vel maxime peregrina praevalent in lingua, ea tamen forma

destulu de bene cunoscutu, spre mare dauna a' adeverului istoricu.

Er' scrietorii natiunali, de si cunosceau deplenu limb'a romana, eli totusi seau nu o esaminase destulu de rigorosu, seau nu o considerau deintru unu puntu dereptu de vedere. Unii erau, cari dein prea mare partenire a' originei romane se nevolieau a reduce tote cuventele dein limb'a romana la origine latina chiaru si cu violentia, er' altii de ori ce cuvente, ce nu aru fí de origine latina seau greca, nece nu volieau a scí, ori câtu de usitate se fia fostu. Prein ce, nu numai inimiciloru causei se dá ocasiune de a clevetí, dar' si cercetarei istorice asupr'a limbei se puneau piedece destulu de grele. Pentru cà urmarirea adeverului, precumu pretotendenea aliurea, asia si in cele istorice, de cari se tienu si inceputulu si ursitele limbeloru, inca are se fia antaniulu fundamentu a tota cercetarea.

Pentru cà mai antaniu, dupa mutabilitatea totoru lucrureloru, prein urmare si a' limbeloru, nu se pote admite, cà singura limb'a romana a remasu neatinsa de ori-ce influentia a' limbeloru straine prein atâte secle incependu dela celu mai dein urma momentu a' dominatiunei romane panà astadi. Ci dein cuntra cauta se presupunemu, cà dein tote limbele poporaloru, cu cari de atunci seau au covietiuitu, seau a avutu de a face, au cautatu se remania unele urme in limb'a romana. Er' acestea, chiaru si candu aru atinge prea multu form'a primitiva a' limbei, nepotenduse evitá, nu numai nu poteau a se ignorá seau a se sucí prein esplicatiuni false, ci dein cuntra ele meritau a se cercetá cu tota nevolienti'a si a se reduce la adeverat'a loru origine, pentru cà suntu de marturia necontestata, cà cu cari genti natiunea nostra a convietiuitu in aceste locure dela inceputu, ceea ce nu pucinu ajuta la ilustrarea istoriei alesu celei mai vechie a' natiunei, dupa ce dein acea epoca asia de pucine alte documente ne au remasu.

Nu mai pucinu smentescu dein cea alalta parte, cari chiaru aceste adausure straine in limba, seau le credu de acel'asi momentu cu cele primitive, seau ce e mai reu le au luatu de antaniale elemente ale limbei, de nu cumu va aceste adausa intru atâtu au alteratu insa-si form'a limbei, câtu form'a primitiva mai tota se fia disparutu pre in adausa-le mai tardîa. Cu tote cà chiaru si candu precumpanescu cele straine in vreuna limba,

pro primitiva necessario habenda sit, quae licet extenuata, antiquior tamen priorque tempore extitit.

Qui autem contra latinitatem linguae valachicae exteri sententiam dixerunt, in eo gravissime peccasse videntur, quod neque formam grammaticam linguae sufficienter respexerint, neque etiam vocabulorum massam justo trutinio pensitarint. Eterim quod de aliis olim dictum est: Forma dat esse rei, id certo a potiori in dijudicanda linguarum natura observandum venit; ad formam vero primitivam naturaliter ea quoque vocabularum materia pertinet, quae eiusdem cum forma originis esse deprehenditur; prouti id factum cum linguis indubitatae romanae originis: italica, hispanicu etc., quarum forma maximaque usitatorum vocabulorum copia romana est, non obstantibus plurimis aliis vocabulis germanicis, celticis, arabicis. Aequum igitur erat, ut et in dijudicanda origine linguae valachicae eadem cynosura observaretur.

Iam vero quod formam linguae valachicae attinet, eam prorsus romanam esse, is tantum infitias ire poterit, qui linguae huius formam ignorat. Ex ignorantia autem huius formae factum est, ut persaepe exteri scriptores vocabula tantum ipsa examinaverint, atque hinc, quia vocabula haec partim romana, partim peregrina sunt, linguam quoque ipsam ad arbitrium jam romanam, jam diversae a romana originis, esse dixerint. Qui vero formam linguae valachicae pro dignitate rei considerarunt, quamquam hi hucusque perpauci sint, eam in classem linguarum romanarum referre non dubitarunt, ut Copitar, Diez, et alii.

Cum primitiva hac linguae valachicae forma arctissime cohaeret amplissima vocabulorum indubitatae latinae originis copia, adeo ut duplex hoc pro eius latinitate argumentum invictum unicuique aequo rerum censori apparere debeat. Vocabula vero haec eo maius adhuc pondus in definienda hac linguae natura habere debent, quod prima cuiusvis sermonis elementa exprimant, et multa sint, quae in caeteris romanis linguis desiderantur; multorum etiam interior seu radicalis forma cum antiquiore vocabulorum latinorum ante classicam latinae linguae aetatem conspirat ita, ut evidens sit, linguam valachicam non modo roma-

de acea inse de forma primitiva nu se pote considerá de câtu acea, care desî subtîliata, totusi e mai vechia de câtu cea alalta.

Er' celi straini, cari s'au pronunciatu in contr'a latinitatei limbei romane, întru acea se paru a fi pecatuitu mai tare, cà nece la form'a gramaticale a' limbei nu au reflectatu destulu, nece au companitu in mesura derepta mas'a cuventeloru ei. Pentru cà, ce se dîcea mai de multu de altele: form'a dà fientia lucrului, cu multu mai tare vene a se considerá, candu se judeca natur'a limbeloru; er' de form'a primitiva a' unei limbe firesce se tiene si acea materia a' cuventeloru, carea se afla de aceeasi origine cu form'a, precumu s'a oserbatu cu respectu la limbele de origine neindoitu romana, cumu suntu ceaa italica, ispanica etc., a' caror'a forma si cea mai mare parte a vorbeloru usitate e romana, de si au si alte prea multe cuvente: nemtiesci, galice, arabice. Deci cu dereptulu erá, cá si in judecat'a despre originea limbei romane, asemenea se se urmeze.

Er' in câtu pentru form'a limbei romane, cà este cu totulu latina, numai acel'a ar' poté negá, carele nu ar' cunosce form'a acestai limbe. Si chiaru de in necunoscerea acestei forme s'a templatu, cà multi dein scrietorii straini au esaminatu numai vorbele, si de acì, fiendu cà acestea suntu parte latine, parte straine, si despre limba au judecatu dupa placu, unii cà este latina, altii cà e de alta origine. Inse celi ce dupa demnetate au luatu in consideratiune form'a limbei romane, de si suntu mai pucini la numeru, nu s'au indoitu a pune si limb'a romana in ordinea limbeloru romane, precumu Copitaru, Diez etc.

Cu asta forma primitiva a' limbei romane stà in cea mai strinsa legatura si multîmea cuventeloru de origine neindoitu latina, asia in câtu amendoue aceste probe cauta se apara fia-carui dereptu judecatoriu neinvinse pentru latinitatea ei. Aceste vorbe inca cu atâtu mai mare valore cauta se aiba, intru a definí natur'a acestei limbe, cu câtu ele esprimu cele mai de antaniu elemente ale ori carei limbe, si multe suntu, cari in alte limbe romane nu se mai afla; a' multoru altor'a incá si form'a interna seau de radecina intru atât'a se asemena cu form'a mai vechia a' vorbeloru latine in a-ante de etatea clasica, in câtu e manifestu, cà

nae originis esse, verum etiam directe ex latina anteclassica derivatam fuisse.

Posito jam hoc fundamento, facile deinde est, reliquorum vocabulorum in lingua valachica occurrentium, quae romanae originis non sunt, rationem reddere. Primò enim statim apparet, ea secundaria, peregrina, et aetate posteriora esse, quam romana; unde etiam non modo formam grammaticam linguae non afficiunt, verum persaepe ad naturam vocabulorum latinae originis inflectuntur. Quae enim a romana forma ad peregrinam formam inflexa romanae originis vocabula in lingua valachica reperiuntur, ea fere omnia recentissimae aetatis sunt, atque medio aliarum linguarum ex latina in valachicam derivata, ideoque etiam talia non ubique sed certis tantum in locis usitata sunt, qualia sunt, quae in Hungaria et Transilvania ex stylo hungarico latinizante introducta sunt, aut quae alias ex gallica aut italica via commerciali innotuerunt.

Quodsi vero peregrina haec vocabula in suas classes ratione originis dispescamus, invenimus ea e linguis gentium vicinarum ob mutuum commercium et cohabitationem linguam valachicam invasisse, quae quidem simul sumta copiosa, singillatim vero secundum originis classes considerata, relate ad latina vocabula longe pauciora sunt. Dispesci autem possunt, exceptis iis quorum etymologia nondum definiri potuit, in sequentes s e x classes, quae sunt:

I. G r a e c a, e qua duplicis generis vocabula adsunt: a n t i q u a, quae ubique usitata sunt, uti d r ú m u, s p ú d i a, m u s t á c i a etc., graece: δρόμος, σποδιά, μύςαξ; — alia recentiora, e lingua moderna graecorum per commercium cum graecis in provinciis cis et transdanubianis adscita, quorum rursus pauciora tantum quaedam maxime usitata sunt, uti f o l ó s u, prisosu, agonisescu, clatescu etc. graece: ὄφελος, περισσὸς ἀγώνισις κλινθῆναι. Quae vero in Valachia tantum et Moldavia adhuc prope infinita a graecis aut graecizantibus in quotidiano usu ad libitum ex graeca lingua permiscentur, ea ad corpus linguae valachicae eo minus pertinere possunt, quod praeterquam ab illis, qui greace callent, minime intelligantur. Sunt etiam perpauca alia, que tantum per usum eclesiasticum introducta sunt, saepe etiam a primitiva eorum significatione distorta, ut: n á f u r a panis benedictus, qui ex oblatis absoluta

limb'a romana nu numai e de origine latina, ci si, cà de adereptulu s'a derivatu din cea latina anteclasica.

Pusu fiendu acestu fundamentu, liusioru este apoi a ne esplicá cele alalte cuvente straine dein limb'a romana. Si mai antaniu, numai decâtu se cunosce, cà ele suntu de a dou'a mana, straine, si mai tardîa, de câtu cele latine; pentru care nu numai nu altereza form'a gramaticale a' limbei, ci adese ori se pleca dupa natur'a vorbeloru de origine latina. Er' cele ce dein form'a latina se afla scaimbata dupa forme straine, acelea mai tote suntu de in una etate mai tardîa, si prein alte limbe s'au stracuratu dein latin'a in cea romanesca, de unde acelea nece pretotendinea suntu usitate, ci numai pre alocuria, precumu suntu, cele ce in Ungari'a si Trni'a au intratu dein stilulu latinisante ungurescu, seau care dein limb'a galica seau italica au intratu pre calea comerciale.

Deca inse vomu impartî aceste vorbe in clasi dupa originea loru, le vomu aflá intrate in limb'a romana dein limbele altoru popora, seau prein comunicatiunea imprumutata seau prein convietiuire; cari in adeveru, adunate intru un'a, suntu numerosa, er' considerate in parte dupa clasile originei, in proportiune cu cele latine, suntu cu multu mai pucine. Er' clasile, in care se potu despartî, afora de cele de origine dubia, suntu aceste siesa:

I. G r e c e s c a, dein care se afla vorbe de doue specie: v e c h i a, usitate pretotendenea, precumu d r u m u, s p u d i a, m u s t a c i a, etc. gr. δρόμος, σποδιά, μύςαξ; — altele mai noue, intrate dein limb'a grecesca mai noua prein comunicatiunea cu grecii in provincie-le dein coce si dein colo de dunare; dein cari erasi numai prea pucine suntu mai tare usitate, precumu f o l o s u, p r i s o s u, a g o n i s e s c u, c l a t e s c u etc. gr. ὄφελος, περισσὸς, ἀγώνισις, κλινθῆναι. Er' cele ce in principatele romane se audu in vorbire, luate dein limb'a greca moderna si amestecate forà numeru, si dupa placu, cu atâtu mai pucinu se potu considerá a se tiené de corpulu limbei romane, cu câtu, a fora de celi ce sciu grecesce, nemene nu le intielege. Altele pucine suntu, cari au intratu prein usulu baserecescu, une ori cu altu intielesu secundariu, precumu, n á f u r a, pane benecuventata, ce se imparte

missa fidelibus distribuitur, gr. ἀναφορά, metania prostratio curporis gr. μετάνοια, liturgía missa gr. λειτουργία etc.

II. Sclavica, rursus duplicis generis: ecclesiastica, et bulgarica. E priori, per diuturnum linguae huius in ecclesiis gentis valachicae per omnes provincias trans et cisdanubianas usum permulta vocabula in linguam valachicam irrepsorunt, quae sensu tantum ecclesiastico vulgo nota sunt. Multa etiam per interpretes librorum sacrorum e textu sclavico introducta sunt; in principatibus vero danubianis etiam per usum cancellariarum civilem et ecclesiasticum, sed quorum maxima pars extra usum generalém emansit. Ex bulgarica vero, multa in usum vulgarem per longam multorum saeculorum cohabitationem in Bulgaria et Servia transierunt, quorum pars vocabula romana aut abolevit aut rariora reddidit, pars autem una cum iisdem perviget, uti: sláva et marire lat. gloria, resboiu et batalia lat. bellum etc.

III. Epirotica (Albanitica), e qua non pauca quidem vocabula adsunt, sed quorum pars latinae originis sunt, modo tamen epirotico prolata, uti: buza labium ex basium; bucuru ex latino pulcher, nobis laetus etc.

IV. Hungarica, e qua in principatibus danubianis pauciora, in Transilvania vero et Hungaria plura vocabula adsumta sunt, uti: fagaduescu promitto ex fogadom; tagaduescu nego ex tagadom etc. Adsintne etiam Hunnicae et Avaricae originis aliqua, in medio relictum esto.

V. Germanica, e qua per Gothos non pauca vocabula in linguam valachicam inrepsisse videntur, saltem ea, quae etiam extra Transilvaniae fines usitata sunt; quae enim a saxonibus aut germanis recentioribus adsumta sunt, ea localia tantum nec universatis usus sunt. De quibusdam etiam difficile statuere est, an germanicae vel vero sclavicae originis sint, uti: grópa fovea, fossa, germ. graben, scl. grob; plugu aratrum, germ. pflug, scl. plug etc.

VI. Turcica, e qua praeter nonnulla perpauca latioris usus, uti mehrama vel neframa syndon, divanu tribunal etc. caetera in provinciis tantum danubianis cognita usitataque sunt.

Huc citra controversiam classis quoque vocabulorum dacicae originis, et quidem ante reliquas omnes, referenda esset; sed quia vocabula

crestiniloru dupa liturgia, gr. ἀναφορά, metania, inchinatiune la pamentu gr. μετάνοια, liturgia una parte a'cultului gr. λειτουργία etc.

II. Slavica, erasi de doue specie: basericesci, si bulgaresci. Dein cea de antaniu, prein usulu indelungatu alu limbei slovenesci in baserecele romane dein tote provinciele dein coce si dein colo de dunare, forte multe vorbe au intratu in limb'a romana, cari numai intru intielesulu baserecescu suntu cunoscute. Multe au intratu si prein versiunile cartiloru baserecesci dupa testulu slovenescu; er' in principatele romane inca si prein usulu cancelarieloru civili si baserecesci; inse care in partea cea mai mare remasera neusitate. Er' dein cea bulgaresca, multe au intratu in usu prein indelung'a covietiuire de seculi in Bulgari'a si Serbi'a, dein cari unele au si stersu seau au raritu cuventele romanesci, ear' altele dein preuna cu acelea s'au usitatu, precumu: slava si marire; resboiu si batalia etc.

III. Arnautiésca, dein cari nu pucine vorbe se afla, inse unele de origine latina, numai scaimbate dupa modulu propriu Arnautiloru, precumu buza dein lat. basium; bucuru dein lat. pulcher etc.

IV. Unguresca, dein carea in principatele romane mai pucine, er' in Trni'a si Ungari'a se afla forte multe vorbe, precum fagaduescu ung. fogadom, tagaduescu, ung. tagadom etc. Suntu ore si de origine Hunica si Avarica intre acestea, remania intru atât'a.

V. Nemtiesca, dein carea nu pucine vorbe se paru a fí intratu prein Gothi in limb'a romana, celu pucinu cele ce suntu usitate si afora de Trni'a, cà-ci cele ce suntu luate dela sasi seau nemti mai tardîu, nu suntu usitate pretotendenea ci numai pre alocuri. De unele dein astea este inca si anevolia a decide, cà ore de origine nemtiesca suntu au de slavica, precum gropa nemt. graben, slav. grob; plugu, nemt. pflug, slovenesce plug etc.

VI. Turcesca, dein carea afora de pucine latîe mai tare, precumu mehrama seau neframa, divanu etc., cele alalte numai in provinciele dela dunare suntu in usu si cunoscute.

La acestea, forà indoiela, s'ar' adauge si clasea vorbeloru de origine dacica, si pote inca in a-antea totor'a celoru alalte; fiendu inse, cà vor-

dacica ob defectum monumentorum amplius distingni nequeunt, praetermitti omnino debuit.

Et haec quoad origines vocabulorum peregrinorum linguae valachicae dicenda erant, quorum quum aetas diversa sit, pro elementaribus linguae huius partibus haberi ea non posunt, licet eorum magna pars hodie usitatissima, saepe vero etiam sola usitata sunt, posteaquam scilicet prisca romana vocabula a peregrinis pedetentim rariora reddita, aut etiam penitus expulsa sunt.

Reticeri autem illud quoque minime debet, quod praeter unicam turcicam, reliquae omnes recensitae linguae, si non ex valachica, at certe ex latina aut romana lingua aeque vocabula mūtuatae sint. Ut enim de vetere graeca taceamus, moderna graeca, bulgarica et epirotica, praeter latina et romana etiam valachica vocabula habent, quae e forma valachicae linguae propria discernuntur, prouti ex valachico cuventu verbum et sermo, et cuventare loqui, graeci moderni κυβεντάζειν, epirotae cuventoni formarunt. Vocabula latina seu romana in lingua gothica docet versio librorum sacrorum in Moesia facta. Hungarorum vero fiu, szent, berbécs etc., valachicam potius originem ex fiu, sântu, berbece, quam latinam: filius, sanctus, vervex produnt.

Caeterum quoad bulgaricam celeberrimi quique Sclavorum agnoverunt, eam plurima ex valachica mutuàtam esse, inter caetera vero etiam usum articulorum, qui reliquis dialectis sclavicis deest, cumque ita prorsus, uti nostri eos adhibent, nominibus scilicet postponendo. An vero Epirotae qunque hunc usum a nostris, aut nostri ab illis, acceperint, dubium quidem prima fronte videri posset, nisi constaret, illos plurima vocabula ex lingua romana etiam antiquiore mutuatos esse.

Ex praemissis jam sincere in medium prolatis, quid de origine latinitateque linguae valachicae statuendum sit, dubium esse non poset, Resoluta vero hac quaestione, id quoque suapte intelligitur, jurene an injuria nostri linguam suam romanam appellent. Etiamsi enim denominatio haec proprius ab appellatione gentili, qua nostri se romanos dicunt, deducenda veniat, immerito tamen lingua haec a nostris romana diceretur, nisi prima illius elementa universaque formae structura romanam latinamque originem proderent.

Uberiorem autem huius materiae expositionem, quam ante plures annos vernaculo idiomate pu-

bele dacice dein lips'a documenteloru, nu se mai potu destinge, de acea o amu si petrecutu.

Si acestea aveamu de a dîce despre vorbele straine dein limb'a romana, cari nefiendu dein aceeasi etate, nece nu se potu considerá cá parti elementari ale limbei acesteia, desi mare parte dein ele astadi suntu forte usitate, unele inca numai singure usitate, dupa ce adeca cuventele vechia romanesci pentru cele straine pre incetu s'au raritu, seau de totu s'au paresitu.

Inse nece de acea impregiurare potemu tacé, cà si cele alalte limbe, afora de cea turcesca, inca au luatu cuvente, deca nu dein cea romanesca, dar' neindoitu dein cea latina seau alt'a romana. Pentru cà, tacundu de cea vechia grecesca, dar' cea noua grecesca, cea bulgara si arnaŭtiesca, afora de cuvente latine si romane au si romanesci, cari dein form'a propia limbei romanesci se cunoscu, precumu dein celu romanescu cuventu, si cuventare, grecii moderni au facutu κυβεντάζειν, er' arnautii cuventoni. Vorbele latine seau romane in limb'a gothica se vedu in versiunea santei scripture facuta in Moesi'a. Er' cuventele unguresci: fiu, szent, berbécs etc. arata mai multu originea romanesca: fiu, santu, berbece, decâtu cea latina filius, sanctus, vervex.

Er' in câtu pentru limb'a bulgara, si celi mai celabri slavisti au recunoscutu, cà multe a impromutatu dein limb'a romana, intre altele si usulu articliloru, care in cele alalte dialecte slavice lipsesce, si carele e chiaru dupa modulu, dupa care usitàmu noi, adeca punendui dupa nume. Ore inse si arnautii totu dela noi au luatu acel'asi usu, seau ai nostri dela eli, s'ar' poté vedé cu indoiela la antaui'a cautatura, deca nu ar' fi costatatu, cumu cà arnautii au luatu si alte multe vorbe din lim. rom. si cea mai vechia.

Dein acestea produse acì cu tota sinceritatea, numai pote remané la indoiela, ce e de ase pronunciá despre originea si latinitatea limbei romanesci. Er' acesta cestiune resoluta, de sene se intielege, cà ore pre dereptu seau forà dereptu o au numitu ai nostri romanesca. Pentru cà, desi asta numire mai de aprope s'a derivatu dein numirea natiunale, dupa carea ei nostri se numescu romani, limb'a acesta inse totusi forà dereptu s'ar' numí romana, deca antania-le ei elemente si tota structur'a formei ei nu aru documentá originea ei rom. si latina.

Er' pertractarea acestei materie mai pre largu, ce o publicasemu romanesce in a-ante de mai multi

blici juris feceram, latina etiam aliave europea lingua exhibere, in aliam occasionem reservatum esto.

Elenchum vero usitatissimorum graecae, epiroticae et gothicae originis vocabulorum in valachica lingua, proxima occasione dabo; sclavicorum autem, quia copiosiora sunt, quam ut intra fines huiuscemodi opusculi rite tractari possent, alioquin etiam facilius dignoscuntur, elenchum dare Lexicographiae reliquum esto.

Quem in finem utiliter sequentia opera adhiberi possunt:

W. M. Leake vocabularia, in perquisitionibus suis contenta (Researches in Greece, Lond. 1814, 4°).

Fr. Diez, Lexicon etymologicum linguarum romanarum, germanice, Bonn 1853, 8°.

I. Hahn, Studia albanitica, germanice, Jena 1854, 4°.

Fr. Blanchi, Dictionarium latino-epiroticum, Romae, 1635, 8°.

Novum testamentum, neograece et epirotice, Corfu, 1827, 8°.

Et alia plura.

ani, a o puclicá si latinesce, seau intru alta limba europena, remane pentru alta ocasiune.

Asia si unu catalogu de vorbele cele mai usitate in limb'a romanesca de origine greca, arnantica si gothica, e reserbatu pentru cea mai de aprope ocasiune. Er' catalogulu vorbeloru slavice, cari si de almentrea suntu mai numerosa, de câtu se se pota pertractá dein destulu intru unu spaciu atatu de angustu, se lasa in sfer'a Lexicografiei.

Spre care scopu, cu utilitate se potu consultá opure-le urmatoria:

W. M. Leake, vocabularia-le cuprensa in Cercetarile sale in Greci'a, London, 1814, in 4°.

Fr. Diez, Dictionariu etimologicu alu limbeleru romane; nemtiesce, Bona 1853. in 8°.

I. Hahn, Studia albanesi; nemtiesce, Jena 1854, in 4°.

Fr. Blanchi, vocabulariu latinu-arnauticu, Roma, 1635, in 8°.

Noulu testamentu, nou-grec. si arnautiesce, in Corfu, 1827, in 8°.

Sî alte mai multe.

II.

Espusetiunea mai pre largu despre acesta materia, in limb'a romana, ce o amentiramu cu pucinu mai in a-ante, se afla in Principia-le nostre de limb'a si scriptura, alesu dela nr. VI. panà la nr. XVIII. (p. 14 - 86) si nr. XLI. (p. 230 – 246), dein editiunea mai noua.

Avemu inca si una disertatiune mai estensa, scrisa in a-ante de mai multi ani in limb'a latina, totu despre asemene obiectu, sub titlu: Origines linguae romanae dacicae, care inse nu avumu panà acumu ocasiune de a o poté publicá, cumu nu amu potutu inca publicá nece Gramatec'a nostra romana, scrisa asemenea totu latinesce inca in a-ante de cele scrise si publicate in limb'a romana. Inse cari, de ne va ajutá Ddieu, in urma totu vomu cercá se le publicàmu.

Camu totu despre asemene materia au scrisu mai dein coce si alti trei straini, si anume Fr. Miklosich, E. Rössler si W. Schmidt, in operele loru citate cu alta ocasinne *), cari in ideele loru nu prea multu diferescu, precumu amu vediutu totu acolo.

Fr. M. adeca recunosce, cà antaniulu elementu alu limbei romane a fostu limb'a romana vulgare a antani-loru colonisti adusi de Traianu in Daci'a, inse modificata dupa geniulu limbei dacice, ce o vorbieau vechii locuitori, cu cari dupa parerea sa aceli colonisti s'au amestecatu; er' in urma la acestu elementu primordiale romanu dacicu adauge si pre elementulu slavicu, care dupa parerea D. sale adaugunduse la celu latinu dacicu la urma precumpanì si predomnì intru atât'a, câtu limb'a romanesca de astadi are se fia resultatulu acestoru doua elemente contopite intru unulu.

Camu de aceeasi parere e si W. Sch., numai cu distintiune, cà cestu dein urma totu de una data e sî preste mesura insolente facia cu limb'a si natiunea romana, er' in deductiunile filologice cu multu mai ignorante, in ce se atinge de limb'a romana, decâtu Fr. M., care de si elu inca manifesteza oresi care despretiu, cá toti Slavistii, mai multu catrà literatii romani, decâtu catrà limb'a

*) Archivu Nr. VII., pag. 121.

si natiunea romana, totu nu trece marginile bunei cuvenientie cá celu alaltu, si in câtu pentru eruditiune si in specie pentru cunoscenti'a limbei romane e cu multu mai pre susu de satelitulu seu.

Vitia mai notabili in deductiunile amendororu acestor'a sunt mai alesu:

a) cà amendoi concedu una mare influentia limbei dacice intru formarea limbei romane, forà de asi dá cea mai mica nevolientia, se ne arate macaru primele liniamente ale acelei limbe dacice in forma seau materia;

b) cà neconsiderandu intru nemica form'a latina a' elementului romanu in limb'a romanesca, totu momentulu intru deslegarea cestiuniei despre originea limbei române voru alu pune numai in materiale-le slavicu, ce se afla in usulu limbei romanesci.

Noi, de si nu negàmu cá multi deintre ai nostri, cà antanii colonisti romani in Daci'a voru fí aflatu acì si elementu dacicu, precumu se aflau intre acesti colonisti si alte mai multe elemente neromane, care inse la urma contopinduse intru un'a formara intregulu corpu, ce s'a numitu romanu dacicu, — de aceea inse totu nu potemu atribuí elementului dacicu atâta influentia in formarea limbei romane, câta voru acesti doi, dein causa, cà nece natur'a acelui elementu nu ne e cunoscutu, nece e cu potentia a se cunosce pentru lips'a totale de ori ce documente, dein cari s'ar' poté cunosce macar aproximative acea natura a limbei dacice. Dar' nu e cunoscuta nece proportiunea acelui elementu, catrà elementulu romanu, dupa care se se pota erasi macaru aproximative calculá, câta influentia potea se aiba acelu elementu asupra elementului latinu.

Dein limb'a dacica, nu ne a remasu, decàtu unele numiri de plante la unii scrietori medici vechi, si pucine nume propria, ale caror'a nu e cunoscuta semnificatiunea.

Noi le vomu produce mai in diosu dupa funtanele primitive, pentru cá lectorii nostri se venia in stare de a judecá, deca a remasu ceva dein acele remasîtie in limb'a romanesca de acumu.

Prein urmare, dupa modest'a nostra parere Dloru. M. si Sch. erau detori a nu trece asia liusioru preste acestu obiectu, dupa ce chiaru Dloru iau datu una insemnatate atâtu de ponderosa intru formarea limbei romanesci.

Er' deca Dloru voru, se aiba valore opiniunea Dloru, forà de a luá asupra-si obligatiunea de a demustrá positive, ceea ce afirma, — comitu inca si una nesinceritate catrà publiculu Dloru, carele pote e in credentia, cà in adeveru e cunoscuta natur'a elementului dacicu, si Dloru numai dein acea causa nu voru se o definesca mai de aprope, pentru cà ar' fí de aliurea p r e a cunoscuta, pre cându in fapta chiaru sî Dloru nece câtu de pucinu nu o cunoscu.

Dar' este mai in colo sciutu, sî dupa Eutropiu, cà colonistii Daciei fura adusi, nu n u m a i deintru unu locu, nece numai dein Itali'a, cu atâtu mai pucinu numai dein Rom'a, ci dein totu imperiulu romanu, — si cà dupa inscriptiuni, table cerate, si diplome militarie, dein cari amu citatu mai susu mai multe, intre colonisti au fostu multi de multe alte natiunalitati, precumu Breuci, Pirusti, Iturei, ispani, gali, panoni, traci, si preste totu una multîme mare de greci.

Acumu, dupa ce despre aceste natiunalitati numai pote fí indoiela, cà s'au aflatu intre colonistii si legiunarii Daciei, si cà prein urmare a'au contopitu cu totulu in elementulu romanu, cá si in alte parti ale imperiului, forà de a lasá urme in limb'a romana vulgare, decâtu numai in casure-le, candu natiunalitatile straine au precumpanitu seau au predomnitu asupra elementului romanu, cumu se templà cu Gothii, Longobardii, Francii, Normanii, Galii, Arabii etc. in partile occidentali ale imperiului; — dupa acesta impregiurare, dîcu, carea Dloru sale prea bene e cunoscuta, e de mirare, cumu mai potu dá atât'a momentu elementului dacicu, de almentrea inca in câtu pentru limba-i cu totulu necunoscutu, sî nu le vene a mente, cà in asemene casu nu aru poté se denege totu asemene influentia si celoru alalte elemente, de cari mai cu certitudine se scie, cà au intratu in elementulu romanu alu colonistiloru.

Mirarea nostra inse se intende si catrà unii barbati de litere deintre romani, cari fabuleza multu despre daci, de institutiunile loru, de influenti'a acestor'a asupr'a caracterului si societatei colonistiloru dacici, si preintru insi a' romaniloru, forà de a avé mai multu fundamentu istoricu, pentru opiniunile loru, de câtu Dloru M., Sch. sî R.

Noi credeamu, alesu despre unii dein acesti romani, cà in urma dupa studia mai indelungate

si seriosa, ce au facutu in istori'a romaniloru, se voru fí mai desbaieratu de atari pareri atâtu de nefundate, ce le au avutu in teneretie, pre candui escusá chiaru teneretiele si foculu imaginatiunei poetice, er' acumu nece acesta scusare nui mai pote apará.

In câtu pentru E. Rössler, de si calca cu tota cuvenit'a pietate in urmele marelui seu maiestru cá si W. Sch., dar' in mare parte totu e mai sinceru catrà adeverulu istoricu, catrà natiunea si limb'a romana, de si une oria si Dlui se scapa in vehementie necalificabili in contr'a illustritatiloru literarie ale nostre, la cari nu precepemu de undesi aroga dereptulu, seau cumu siar' poté scusá tonulu despoticu, in carele graiesce.

Elu recunosce, celu pucinu una data, de si camu indirecte, cà form'a limbei romanesci e latina, prein care opiniune in câtu-va se departa de ale maiestrului seu, si pote cà mai multu, decâtu insusi a semtîtu. Pentru cà, deca form'a limbei e latina, precumu recunoesce Dlui: cà tote paginele gramatecei romanesci o arata, — apoi dupa ce si partea materiale cea mai esentiale a' limbei inca e intru asemenea latina, precumu erasi recunosce Dlui, — dein aste premise nece Dlui nu ar' mai avé cuventu se afirme, cumu a afirmatu: cà elementulu slavicu predomnesce in limb'a romana.

III.

Dupa ce in disertatiunea nostra de mai susu amu inpartîtu elementele straine, multe pucine câte au intratu in limb'a romanesca, in siesa clasi, si eventualmente cu respectu la elementulu dacicu in siepte, dupa promisiunea data acolo ar' urmá, cá celu pucinu aici se dàmu unele vocabularia dein acele elemente.

Inse si acumu, dein motivele ce vomu aratá, — mai cà nece acumu, nu vomu aflá cu cale a ne implení promisiunea facuta in a-ante de 13 ani, si panà acumu neimplenita; celu pucinu, nu o vomu implení intrega.

Si ast'a mai alesu, pentru cà altii de atunci in coce ne au preocupatu, asia in câtu acum nu ne ar' mai remané, de câtu se esaminàmu cele preocupate de altii, si se suplenimu, ce a mai remasu neimplenitu.

De elementele germanice in limb'a romanesca, tractase inca mai de multu repausatulu J. C. Schuller, in archivulu nemtiescu pentru cunoscenti'a Trniei tom. I. fasc. 1, pag. 67—108 *).

Despre elementele slavice, tractara Fr. Miklosich, si W. Schmidt, in disertatiunile mai susu amentite.

Despre elementele grecesci, si turcesci, tractà E. Rössler, in disertatiune distinta **).

Despre cele dacice, inse mai pre scurtu, totu acest'a in disertatiunea sub titlu: Dacii si românii ***).

Asia in câtu noue nu ne aru mai remané, de câtu elementele albanesi, cari si de almentrea in limb'a romana suntu forte pucine.

Marturimu inse, cà a luá la esaminare in detaliu elaboratele recensite, ne ar' custá mai multa ostenela pentru noi, de câtu a le compune noi insine, si pote mai multa neplacere pentru lectorii nostri, deca amu volî se ne facemu detori'a cu tota esactitatea, ce s'ar' cere dela una critica justa si fundata; si ast'a pentru detalia-le lunge si uritiosa, ce nu s'aru poté evitá.

Bunii nostri lectori ne voru liertá, speràmu, deca intru esaminarea aceloru vocabularia ne vomu marginí numai la oserbatiuni principiali si la erori mai grosolane, er' intru altele le vomu devotá destinului ce meriteza.

(X.)

DESCRIPTIUNI TOPOGRAFICE.

II. RESINARII.

Resinarii este unulu dein cele mai avute si mai industriosa sate romanesci dein Trni'a, cu cari numai Salisci'a rivaliseza dein vecinatate, Sacele-le dein tier'a Birsei, si nu sciu, deca mai este altulu asemenea.

Situatu intru una infundatura sub polele mun-

---

*) I. C. Schuller, Entwickelung der wichtigsten Grundsätze für die Erforschung der rumänischen oder walachischen Sprache. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde, 1 Bd. 1 Heft.

**) E. R. Rössler. Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen. Wien 1865, 8⁰.

***) Idem, Dacier und Romänen, eine geschichtliche Studie. Wien 1866, 8⁰.

tiloru, de catrà Romani'a, intru una vale espusa la inundarile torentiloru de munte, plenu de pietre restogolite dein munti, cu càli strimte si a-nevolia de trecutu, contrasteza forte cu pompos'a si fromos'a panorama dein pregiuru.

Resinarii potu se aiba la 5—6000 de suflete, forà se potemu afirmá positivu, pentru cà tota nevolienti'a, ce ne amu datu pentru ane castigá date certe statistice, istorice etc. dein funtane nemediate despre acestu locu memorabile, ne a fostu forà succesu, er' datele dein cartile geografice, câte ne stau in dispusetiune, suntu atâtu de pucine, câtu mui nu aflàmu in cele mai multe altu ceva decâtu numele. Chiaru si I. Benkö in Trni'a speciale manuscrisa, afora de nume, inca nu are nemica despre Resinari.

Speràmu inse, cà prein ast'a vomu dá ocasiune celoru cunoscutori de a implení si indereptá cele pucine, ce scriemu aici noi, pentru cà pucine scimu, — si in R. nu avemu nece unu abonatu, catrà care se ne adresàmu.

Cu tote astea, atât'a scimu dein documentele, ce avemu a mâna, cà Resinarii e una comunitate forte vechia romanesca, precumu se va vedé dein cele ce vomu publicá mai la vale, sub a. b. c.

Dupa unirea cu baserec'a Romei in Trni'a, Resînarii inca se tienuse mai antaniu de confesiunea unita, si episcopulu I. Clainu recurse pentru eli la visticri'a tierai pentru liusiorarea greutatiloru, ce apasau acesta comunitate, aratandu marea importantia a acestui locu industriale, care concurrea cu sume atâtu de mari la vestiari'a statului, pre cumu se cunosce dein representatiunea marelui episcopu in numele comunitatei, aci sub d.

Inse Resinarii, dupa J. Clain, in urm'a misicariloru confesionali escate intre romanii trni, se intorse in cea mai mare parte erasi la neunire, asia câtu astadi numerulu unitiloru in asta mare comunitate este forte neinsemnatu.

Resinarii erá desemnatu se fia si scaunulu nouei episcopie, ce se infientià mai tardîu in Trni'a; inse episcopii de asta confesiune preferira asi pune resiedinti'a in Sabiniu, de care Resinarii suntu in departare numai camu de una ora. Unu drumu bene construitu si conserbatu intre Sabiniu si Resinari, nu numai faciliteza comunicatiunea intre aceste doua locure comerciali atâtu de importanti, ci dupa fromosetiele situatiunei naturali totu de una data e si loculu de preamblare celu mai desfatatu pentru Sabiniani, mai multu inca de câtu cele alalte dein giurulu acestei cetati.

Ras'a locuitoriloru, de si nu inalti la statura, e fromosa si sanetosa; si nu le lipsesete de câtu unu portu mai frumosu, alesu sexului fameniescu, pentru a pune in lumina tote avantagia-le naturali, ce le posiedu.

Dupa aceste fromose calitati, mai adaugemu si acea, cei destinge si mai multu intre coreligionarii loru in data dupa Brasioveni, adeca: zelulu pentru institutiunea scolare, dein care causa scolele normali dein Resinari suntu cele mai bene organisate, si dotate, intre tote scolele satesci, cu incapari frumose si demne de reputatiunea acestei brave comunitati romane.

Ne fiendu in stare, de a dá mai multa notitia de asta comunitate, in fine adaugemu documentele, ce le amentiramu mai susu, in testulu originale, precumu urmeza.

a) Diplom'a regelui Mati'a Corvinu, dein a. 1467.

Nos Matthias dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit universis: Quod licet quaedam villa Walachicalis Rosenara vocata, in territorio civitatis nostrae Cibiniensis sita et habita, ad eandem civitatem nostram omni jure pertinuerit, tandem tempore ingressus quondam magnifici Michaelis Zilagy de Horogzeg piae memoriae ad has partes transilvanas, per magistrum civium juratosque cives, et totam communitatem eiusdem civitatis nostrae propter urgentem ipsius necessitatem, sicuti veridicis relatibus informati sumus, quondam Petro Geréb de Veresmarth pro trecentis florenis auri pignori extitisset obligata, nunc vero eodem Petro Geréb propter infidelitatem suam, quam contra nostram majestatem, et sacram coronam dicti regni nostri Hungariae, graviter excedendo et rebellando incurrit, in capite truncato, nos ad devotam et diligentem instantiam universorum civium, et totius communitatis praedictae civitatis nostrae, praedictam villam valachicalem Rosenara, quae ad manus nostras regias, propter notam infidelitatis annotati quondam Petri Geréb, rite et legitime pervoluta esse perhibetur, cum omnibus et singulis pertinentiis, ex regia nostra liberalitate pro ducentis et quinquaginta florenis auri, Nobis per eosdem cives et

totam communitatem plenarie exsolutis et expeditis, eisdem civibus et toti communitati saepefatae civitatis nostrae presentibus et futuris remisimus et relaxavimus, manusque nostras penitus de eadem excipiendo, perpetuo possidere; imo remittimus, relaxamus, et excipimus, harum nostrarum vigore et testemonio literarum mediante. Datum in dicta civitate nostra Cibiniensi, secundo die festi undecim millia Virginum *), anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo. Regni nostri anno decimo, coronationis vero quarto.

L. S. Ad relationem Ioannis Ernsth.

Not'a Ioannis Kemény. Descriptum ex copia vidimata anni 1777. Harum literarum meminit Eder ad Felmerum p. 105 et 150.

Not'a Editoriului. In Editiunea nostra dein an. 1803, loculu citatu se afla numai la pag. 135. Er' Petru Geréb de Veresmarth fusese Jude regiu alu Sabiniului, de care totu Eder acolo si la pag. 135 serie: Saxonum etiam aliquos, nominatim Cibinienses et Bistricienses rebellionis participes, et Petrum Geréb de Veresmarth regium Judicem Cibiniensium, potentem virum et multorum latifundiorum possessorem, in eorum numero fuisse, qui suam cum perfidia conjunctam pervicaciam supplicio luerunt, teneo manifestis indiciis veterum literarum.

b) Metales, dein a. 1488.

In nomine patris et filii, et Spiritus sancti; et cum Illustritatis suae a deo insigniter, ac omni virtute condecorati Mathiae regis consensu, renovatae et denuo confectae sunt literae metales pagi Resinar, motu et rogatu sedis judiciariae quadragintaviratus ac juratorum, ut sciatur et observetur, quo ducuntur limites nostri territorii Resinariensis in toto circa circum, quemadmodum antiquissimis litteris metalibus bonae memoriae pervetusti regis Attilae in anno 420 statutum extiterat, in anno verro 1488 Christi altefata sua Maiestas rex Matthias multo inferius nobis ipsum territorium exscindi curavit ac ampliari, atque modo sequenti elevatis signis metalibus munitum incipit, signanter: a capite sylvae querceae inferiori, et hinc territorii nostri limes ducitur sursum, vicinorum autem Csisznodieny deorsum, ac consequenter nostrae metae collimant ad hibernalem orientem trajiciendo pratum Lunka dictum din Gura Vai Albineloru, in rivo ab oriente una meta terrae elevata, porro dehinc ad captum usque oculorum progrediendo alia rursus meta cursoria erecta, concomitanter ad sinistram divertendo, ac per nemus betularum ascendentaliter transit per meditulium Vai Albiniloru, proditque in Face cu nasip (faciem arenosam), continenter paulo ulterius procedendo descendit per quendam montem, et intrat fluvium Claustro paulo superius profluentem, adque spatium, quod visu metiri potest, in certum apicem tendens procedit paululum, et intrat vallem Kalbau vocitatam ascendensque amnem pervenit ad rupturam Funtina Neagra, descendit porro per quampiam vallem ac intrat magnum fluvium, indeque limes noster sursum versus partem orientalem prosequitur, vicinorum autem collateralem septemtrionalem, usque quo dividuntur duo rivi, atque isthinc pars nostra continuat per amnem a montanis defluentem, ubi tandem appellit ad alpes Bucsecs magni quondam principis Radu Voda Negru, qui vixit anno a condito mundo 6740. *) hinc prodit in proruptum montem, et jam ab isto loco a sinistris manent vicini Csisznodieny, abhinc ascendimus simul cum montanis modo memoratis Bucsecs, et continuo per jugum montis Klebuk procedimus, quae alpes pertinent ad Joan Neagoe, usque ad altum verticem. hinc sejungimur a montanis septentrionem versus pone montem Joan Neagoe et collateraliter per pedem montis descendimus in oram rivi, ac ascendimus secus magnum flumen, transimus profundae fossae partem sursum versus per clivum quendam in culmen alpium Csindre nuncupatarum devenimus, ac hinc aliquantam planitiem ad metas usque suscipimus, ubi tandem coincidimus cum pago Christianu a facie alpium Kneazului vocatarum, consequenter ex culmine alpium Csindre procedimus inter lacum per pedem montis deorsum, ubi flumina conjunguntur. pergimus porro transeundo per latera declivia loci, utpote Recse dicti, continenterque per ipsum dorsum alpium modo praetactarum, donec per pedem montis Besinou ad petram concavatam non itur ad fastigium montis Betrin, hacque continet limes jugum huius montis usque ad alterius montis Gaur scilicet dictarum verticem, quae alpes prospiciunt ad orientem aestivalem ex capite montis,

*) Dupa 21. Octobre.

*) Dela Chr. 1232. Nou documentu, cà Radu Negru Voda nu a traitu pre la a. 1290, cumu seriu Cronicarii Romaniei, ci cu multu mai in a-ante.

hincque per rivum a sinistris progrediendo, plane infra per decurrentem ab hibernali oriente amnem descendimus, consequenter usque ad rivum Dnes, per cuius semitam eundo usque locum Krenk, quae pervenit in finem montis Vellare, huiusque jugum continet usque verticem alpium Gancz, ubi una meta terrea est elevata, hic separamur a Krisztian et (e) regione venimus cum pago Turn, descendendoque per ripas una meta cursoria erecta existit. transimus per meditulium Poplisului supra locum Obreaza arenosum (qui) collimando tangit caput silvae querceae, ubi rursus meta terrea conspicitur. ulterius proficiscimur per idem quercetum . . . . . . et e regione eundo cum Turn usque ad rubrum torrentem (Riu rosu), et hic una cursoria meta terrea. descendimus ab hinc et trajicimus carectum (rogozu) usque quercetum, ubi perinde una meta terrea erecta visitur. prosequimur porro per ipsum quercetum, donec cenvenimus ad ipsos vicinos Csisznodieny, atque hic quoque meta cursoria elevata habetur, usque dum exit in foenetum Lunka.

Hac circumductione metarum continetur terrenum seu teritorium valachicum pagi Resinar proprium, nemini subiectum. nullus in eo teritorio mandandum quidpiam habet, neque in agris aut in fluviis, neque in glandinatione, neque in coryleto *), ita nec in quocunque alio beneficio. Et statutae sunt praesentes literae metales tempore Illustritatis suae a Deo dilecti Matthiae regis, dum currebat annus a nato Christo 1488, dies vero 22 mensis may.

(Sequuntur 24 subscriptiones seniorum pagi Resinar.)

Not'a lui J. Kemény. NB. Metales hae valachica lingua fuere scriptae, — versio erat in latinum, inque simplici copia extat in a. f. B. (archivo fiscali Budensi) fasc. 25, append.

Notandum porro: has metales qua suspectas et falsas cassatas fuisse, signanter:

1-o medio ordinum R. Gubernii sub 30. mai 1777. emanatorum in verbis: Putatitium illud privilegiorum ab Attila rege, ut supplicantes vane credunt, instrumentum, per D. Vice-Directorem Illmo. Dno. Comiti Carolo Teleki Consiliario Guberniali, et in hac materia investigatori Commissario productum, supposititium, nulliusque authentiae et considerationis esse potest.

2-o medio ordinum R. Gubernii sub 5. febr. 1784 emanatorum: „Ex praemisis palam est, productas de anno 1488 literas metales nullam prortus fidem mereri, sed juxta decret. Trip. P. II. tit. 14 et 15 ac 17, tamquam dolose fabricatas, inanes, et in judicio rejiciendas esse.“

Not'a Editoriului. Ar' fi in adeveru una mare raritate, deca Resinarenii aru fi fostu caduva in possesiunea unui privilegiu Attilanu, pre care l'aru fi rescumperatu dela eli cu unu pretiu fabulosu. Se pote inse, cà la Resinareni se va fi pastratu vre-una traditiune betrana, cumu suntu multe traditiuni betrane, seau cà ce-ne-va-i va fi mistificatu pentru bani in tempu de nevolia.

De acea inse totu credemu, cà literele de mai susu suntu in adeveru facute de Resinareni la datulu loru; er' cà originale-le a fostu scrisu romanesce, se adeveresce si dein versiunea urmatoria mai scurta, de câtu cea mai dein susu.

c. Acelesi in altu testu seau versiune.

In nomine patris et filii et spiritus sancti, et cum voluntate maiestatis Domini Mathiae regis, facta est teritorii Resinariensis circumferentiae oculatio, ad sedis postulatum, in praesentia quadraginta senum et juratorum, ut custodiant et sciant, ubi ducitur limes teritorii Resinariensis in tota circumferentia juxta litteras antiquas regis Attilae V. K. in aevo regis Mathiae facta, et uti sequitur per signa metalia stabilita, inchoaturque à capite inferiori silvae querceae cum Csisznediensibus conterminae, ubi progrediuntur Cisznedienses inferius, nos autem superius a parte ortus hiemalis per meditulium, ubi decurrit rivulus voi albineloru, procedendo per aquam versus orientem, ubi existit signum metale elevatum. inde itur ad sinistram, per silvam ex omnibus lignis mixtam, [et] ascenditur iturque versus venam rivuli vai albinelor, et exitur ad locum facie arenosa obstantem, et ibi aliquantulum procedendo descenditur per cuspidem supra rivuli Kostely cursum, ad aliam abinde cuspidinem ascendendo iterum paululum progreditur, et ex Vallekalbau obversum ascendendo pervenitur in latere montis ad fontem Neagre, descenditur inde per vallem ad fluvium magnum, et obversum aquae itur, et Resinarienses tenent partem orientalem, Csisznadienses vero partem occidentalem, ubi aqua bipartitur, et itur per aquam, quae venit ex monte Bucsets principis Radul Voda Negru anno 6740 regnantis, exinde per latus montis exitur, et sinistra pars manet Csisznediensibus, et ascenditur ad cacumen montis Bucsecs, et ubique in cacumine montis Klebuk progrediendo per montem Neargus Jvan, usque ad Laczko, et separatur in septentrione a Valachia, in cacumine montis

*) Copi'a de pre carea scriemu are: Coriteto; si asia si alte mai multe erori, ce in parte leamu emendatu.

Neagui Jvan, et ex hoc cacumine descendit ad Gura izvorului, et per aquam magnam ascenditur et transitur ad Izvoru per profunditatem, et ascenditur ad cacumen montis e regione stantis, et itur obviam montis Knezul, indeque descenditur lateraliter ad locum, ubi scaturigines aquarum existunt, indeque Dosul montium Regii, et in pede montis Besinovului exitur ad peatra Kostin, et ascenditur ad cacumen montis Batrin, et per cacumen proceditur ad montem Gaure, inde per sinistram descenditur ad scaturiginem rivuli, qui venit in oriente hiemali, et inde itur usque ad scaturiginem Dinosz, et per silvam progreditur, et exitur ad cacumen montis Gauczul Hilm, ubi separatur et ascenditur per ripam, unde exitur penes fluvii venam ad Valle Popesului, transitque rupturam. inde descenditur per eandem silvam querceam ad Hilm, et iterum ultra itur per eandem silvam ad montem Pamuntu roschu. inde descenditur per eandem silvam querceam ad Hilm, et ultra procedendo conterminatur cum vicinis Csisnediensibus. et hoc teritorium oculatum est pro terra valachica pagi Resinar, et hic nemo habet alter ad mandandum, nec in terra, nec in glandine nec in avellanis. et haec oculatio fuit facta tempore Matthiae regis, dum erat annus 1488, die 22 mensis may.

Illy. M. L. Tomi. Papa Iacob.
Popa Vasilie Gomuza.
Popa Petru.
Popa Iosziv, Petrus supra Ecclesiam.
Popa Szand, et Popa Manasz.
—— —— —— —— a.
Koman Desza. Petru Kodruss.
Opre Kodre, Serban, et 40 Jurati.
Radu Nisztor. Alemon Gal.
Thoma Michne. Petru Muza.
Bancsila Rad, Bancsila Raducz Rad.
Pincsu Szand, Bura Szas.
Hodre Mon, Moraru Bisentsi.

Not'a lui J. Kémeni. Simplex copia extat in a f. f. 2 F. Libr. 2. — fulminata sub nr. thes. 3589. 1833.

NB. Videtur instrumentum hoc valachice fuisse primitus scriptum.

d. Representatiunea, dein 14 aug. 1736.

Excelsa Camera Caesareo-Regia Aulica, Dni. Dni. benignissimi gratiosissimi!

Intrinsecus sane dolor ob peracerbas a communitate saxonicali Cibiniensi nobis, ut ait, in fundis regiis residentibus, citra jus et aequum infligi, et absque metu attentari consuetas, impositiones, et ideo antiquorum laudabilium usuum, et beneficiorum nostrum per fas et nefas in propriam eiusdem communitatis utilitatem factas extorsiones, nos merito movet ac impellit, quatenus Excelsa Camera Caesareo-Regia Aulica statum laesionis nostrae, ac una in quem redacti sumus, deploremus, et quidem:

1-o Nostri maiores incolae fuerunt pagi huius Resinar, ultra memoriam aliquot saeculorum, quem nos posteri incolimus, locum videlicet saxosum, sterilem, undique vicinorum terrenis coarctatum et circumscriptum, habuimus nihilominus peculiaria quaedam beneficia, et jurisdictiones, scilicet in delinquentes quoslibet intra nostrum teritorium deprehensos judicium ferendi salva appellatione, propterea adhucdum apud nos durat, a maioribus nostris in nos transderivatus Quadragintaviratus, cui tamen omnis jüdicandi potestas per saxones erepta est.

2-o Quemadmodum aliis communitatibus onera publica aequalibus humeris baiulantibus terrenorum beneficia per huncce principatum Transylvaniae sunt libera, ita nosri maiores, et nosmet ipsi praestitis de jure praestandis, iisdem gavisi sumus, usque ad proxima tempora, sed proh dolox! et infelicem nostram conditionem! primi in hac sede amisimus pascuationem alpestrem per praedictorum potentiam saltem ante duos annos, ita quidem, ut ne vitulum audeamus in alpibus tenere per aestatem, nisi noviter inductam 200 florenorum arendam penderemu. perterriti hae novitate restitimus solutioni, ne subito juribus nostris, et inveteratae consuetudini, pro lege utique servandae, renunciaremus, aut submitteremur consilio, nostras vires exhauriendi causa, recens invento, at quod calamitosissimis, pessimis, furibusque in facto deprehensis accidere solet, id nobis vano contigit eventu. nam vix quidam nostrum ad contradicendum huic violentiae ora aperuere, illico authoritate dominorumlibiniensium in carceres, et vincula conjecti, neque antea dimissi sunt, nisi depositis ante cognitionem causae 200 florenis.

3-o Communitas nostra ab immemorabili tempore beneficium liberi educilli, usque ad consulatum Joannis Sachs possidebut. hic primus avaritia ductus illud nobis ademit, quo successores eiusdem actu fruuntur, nobis vero nequidem ad necessitatem funebrem, aut nuptiarum, vel gutta vini introducenda permittitur, verum saxonibus jus educilli exercentibus omnia vina pretio popinali solvere debemus, ubi tamen in libro civitatis, qui ruber vocatur, adscriptum est, nobis liberum educillum cum aliis pro nunc violatis immunitatibus esse.

4-o Sublatis reliquis supermanserat nobis a-

liquod ex foeno seu gramine emolumentum, sed et illud avara cupido in una tertialitate a nobis falcatum et cumulatum sustulit.

5-o Partem territorii magis campestris memoratus Joanes Sachs occupavit, non scimus quo pretio nobis obtruso.

6-o Possidebamus silvas glandiferas nostrae utilitati deservientes et liberas, verum etiam has intolerabilis saxonum dominatus, contra essentiam potestatis summi principis in proprium peculium sibi vindecatas, sine quopiam metu ademit, et si-quis nostrum hucusque voluisset unum aut alterum sabellicum ibidem saginationis causa depellere, uno floreno saltem de capite animalis soluto, licebat facere, modo autem nullo modo, ubi tamen nostras esse silvas superviventium memoria refert.

7-o Iugera vernalia, utut paucissima, quae habemus, non aliter colimus, nisi ut capacitatem cuiuslibet cubuli 35 denariis redimamus.

In summa summarum, nullum nobis liberum pro conquirendis portionibus Caesareis relictum est beneficium, praeter lignationem et aquam, exclusa ibidem pariter et interticta piscatione.

Interim omnibus his non consideratis, a nobis amissis beneficiis, plus minus ad aerarium, suae majestatis annuatim concurrimus 10. m. florenis, exceptis servitiis et oneribus, decimis etc. civitati Cibiniensi praestare solitis. sed et servitia in tantum aucta sunt, ut vix differant a jobbagionatu, tamen nulla nostri habetur ratio.

Haec omnia cum clementissimo suae majestatis SSmae decreto praesentata sunt excelso Gubernioregio, ab hocvero parti adversae communicata, ut respondeat, et nobis vicissim illorum responsa, ut contrarium probaremus, nostramque defensionem stabiliremus; sed e contra Cancellistae nostra in causa inquisituri, ab expeditione revocati sunt, non ob aliud, quam causae suae diffidentiam.

Rebus proinde ita se habentibus, et hic vasalli sumus Caesaris, cuius fundum regium seu peculium incolimus, et in Valachia eiusdem subditi futuri austriaca, supplicabamus e genibus, ut ibidem aliquam coloniam nobis designari facere dignetur, siquidem omnibus beneficiis privati, oneribus quoque impares effecti sumus, et facile nobis accidet —

— — ut possessor agelli
diceret haec mea sunt, veteres migrate coloni,
nunc victi tristes, quoniam sors omnia versat.

Virgil. Eclog. IX. Qui quidem, quod inferamus, vix aliquid habemus, et quod deseramus, sola tuguria vilia, quae inhabitamus.

Eapropter excelsae Camerae Caesareo-regiae aulicae supplicamus humillime, quatenus nos in terra regia, penes antiquos nostros usus et beneficia, ab immemoriali tempore residentes ac commorantes, sed per praevalentem saxonum praerepetitorum vim et potentiam pro collibitu eorundem terreni coarctationem, ac in proprios usus factam detorsionem, ad extremam exeidionem deventos, jubente per expressum eadem excelsa Camera Ceasareo-regia aulica, medio sui in Transilvania constituti fiscalium causarum Directoris, undequaque manuteneri facere gratiosissime dignetur.

Pro qua gratia etc.

e. Adausu la acesta suplica.

Specificatio pagi Resinar, unum annum cum altero computando. Hung. fl.

Ordinaria contributio in paratis facit	4000.	
pro naturalibus	600.	
pro 220 orgyis lignorum	528.	
		5128.
In Walachia Caesarea.		
Contributio pastorum armentariorum Resinar.	2260.	
de pecuribus, quae ibi pascuntur.	3606.	
		5866.
Ad Cameram Valachicam.		
Ex decimis ovium	1800.	
detto s. v. poucorum	1200.	
		3000.
In tricesimis Caesareis.		
Cum nostra pecora pellimus et repellimus, et dum quaestum pecuarium a potiori exercemus		2000.
Alma natio Saxonica		
percipit in ovium decimas nro 600,		900.
in taxam agrorum inseminatorum		35.
ex s. v. decimis porcorum.		250.
expensae annuae in Consulem et alios officiales		300.
uni darabantoni civico.		50.
Summa summarum:		17,529 fl. hungar.

praeter has praestationes, omnia servitia tam Civitati, quam privatim Consuli, et alus, quibus Consul gratificatur, praestamus, contra veterem consuetudinem, juxta quam ab antiquis temporibus limitata, determinata fuerunt nostra servitia.

Praesentatae 14 Aug. 1736.

(IV.)

FASTI-I ROMANI.

A. u. c.		A. dupa Chr.
754.	C. Caesare, fil. si nep.	
	L. Aemiliu Paullu	1
755.	M. Viniciu	
	P. Alfenu Varu	2
756.	L. Aeliu Lamia	
	M. Serviliu	3
757.	Sex. Aeliu Catu	
	C. Sentiu Saturninu	4
758.	L. Valeriu Messala Volesu	
	Cn. Cinna	5
759.	M. Aemiliu L. fil. Lepidu	
	L. Arruntiu, istoricu	
	Substituti: C. Atteiu Capito, Jctu	
	C. Vibiu	6
760.	A. Liciniu Nerva Silanu	
	Q. Caeciliu Metellu Creticu.	7
761.	M. Furiu Camillu	
	Sex. Noniu Quinctilianu	8
762.	C. Poppaeu Sabinu	
	Q. Sulpiciu Camerinu	9
763.	P. Corneliu Dolabella	
	C. Iuniu Silanu	10
764.	M. Aemiliu Lepidu	
	T. Statiliu Tauru	11
765.	Germanicu Caesare	
	C. Fonteiu Capito	12
766.	C. Siliu	
	L. Munatiu Plancu	13
767.	Sex. Pompeiu	
	Sex. Appuleiu	14
	More Augustu de 76 ani, in 19 aug.	
768.	Drusu Caesare	
	C. Norbanu Flaccu	15
769.	T. Statiliu Tauru	
	L. Scriboniu Libo	16
770.	C. Caeciliu Rufu	
	L. Pomponiu Flaccu	17
771.	Tiberiu Caesare III.	
	Substitutu: L. Seiu Tubero	
	Germanibu Caesare II.	18
772.	M. Silanu	
	L. Norbanu	19
773.	M. Valeriu Messala s. Messalinu	
	M. Aureliu Cotta	20
774.	Tiberiu Caesare Augustu IV.	
	Drusu Caesare II.	21
775.	C. Sulpiciu Galba	
	D. Hateriu Agrippa	
	Substitutu: M. Cocceiu Nerva	22
776.	C. Asiniu Pollio	
	C. Antistiu Vetus	23
777.	Corneliu Cethegu	
	Viselliu Varro	24
778.	M. Asiniu Agrippa	
	Cossu Corneliu Lentulu	25
779.	C. Calvisiu Sabinu	
	Cn. Corneliu Lentulu Gaetulicu	26
780.	M. Liciniu Crassu	
	L. Calpurniu Piso	27
781.	Ap. Iuniu Silanu	
	P. Siliu Nerva	28
782.	C. Rubelliu Geminu	
	C. Fufiu Geminu	29
783.	M. Vinieiu	
	L. Cassiu Longinu	30
784.	Tiberiu Aug. V.	
	L. Aeliu Seianu	
	Substituti: Memmiu Regulu	
	Fulciniu Trio	31
785.	Cn. Domitiu Ahenobarbu	
	Camillu Scribonianu	32
786.	Ser. Sulpiciu Galba	
	Substitutu: L. Salviu Otho	
	L. Corneliu Sulla	33
787.	Paullu Fabiu Persicu	
	L. Vitelliu	34
788.	C. Sestiu Gallu	
	M. Serviliu	35
789.	Sex. Papiniu Gallienu	
	Q. Plautiu	36
790.	Cn. Acerroniu Proculu	
	C. Pontiu Nigrinu	37
	More Tiberiu, de 78 ani, Mart.	
791.	M. Aquilliu Iulianu	
	P. Noniu Asprenu	38
792.	C. Caesare Caligula II.	
	L. Aproniu	
	Substituti: Cn. Domitiu Corbulo	
	Cn. Domitiu Afer	39
793.	C. Caesare III.	
	Substituti: Galliu Poplicola	
	Cocceiu Nerva	40

A. u. c.		A. dupa Chr.
794.	C. Caesare IV.	
	Substitutu: Q. Pomponiu Secundu	
	Cn. Sentiu Saturninu	41
795.	Ti. Claudiu Caesare II.	
	C. Caecina Largu II.	42
796.	Claudiu Caes. III.	
	L. Vitelliu	43
797.	C. Vibiu Crispu II.	
	T. Statiliu Tauru	44
798.	M. Viniciu II.	
	T. Statiliu Tauru Corvinu	45.
799.	Valeriu Asiaticu II.	
	M. Iuniu Silanu	46
800.	Claudiu Imp. IV.	
	L. Vitelliu III.	47
801.	A. Viteliu	
	L. Vipsaniu	
	Substitutu: L. Vitelliu	48
802.	C. Pompeiu Longinu Gallu	
	Q. Veranniu	49
803.	C. Antistiu Vetus	
	M. Suilliu	50
804.	Claudiu Imp. V.	
	Ser. Corneliu Orfitu	
	Substitutu: T. Vespasianu	51
805.	Faustu Corneliu Sulla	
	L. Salviu Otho	52
806.	D. Iuniu Silanu	
	Q. Hateriu Antoninu	53
807.	M. Asiniu Marcellu	
	M'. Aciliu Aviola	54
808.	Nero Claudiu Caesare	
	L. Antistiu Vetus	55
809.	Q. Volusiu Saturninu	
	P. Corneliu Scipio	56
810.	Nero Claudiu Caes. II.	
	L. Calpurniu Piso	57
811.	Nero III.	
	M. Valeriu Messala	58
812.	C. Vipsaniu	
	C. Fonteiu Capito	59
813.	Nero IV.	
	Corneliu Cossu	60
814.	C. Caesoniu Petu	
	C. Petroniu Turpilianu	61
815.	P. Mariu Celsu	
	L. Asiniu Gallu	
	Substituti: L. Annaeu Seneca	
	Trebeliu Maximu	62
816.	C. Memmiu Regulu	
	L. Virginiu Rufu	63
817.	C. Lecaniu Bassu	
	M. Liciniu Crasu Frugi	64
818.	P. Siliu Nerva	
	C. Iuliu Atticu Vestinu	65
819.	C. Suetoniu Paullinu	
	L. Pontiu Telesinu	66
820.	L. Fonteiu Capito	
	C. Iuliu Rufu	67
821.	C. Siliu Italicu (poêta)	
	M. Galeriu Trachalu	68
	Nero piere, de 31 ani fiendu.	

Commentariu.

Dupa scaimbarea formei republicei romane, dela Augustu incependu, institutiunea Consuliloru devenì numai formale, pre candu, tota poterea loru trecuse in man'a imperatoriloru, cari sub asta numire modesta de imperatoriu, seau cumu le amu dîce acumu, Comandante de armata, incepura a eserciá, fora corona regale pre capu, una potere mai mare si mai absoluta de câtu regii, pre carii Brutii si Valerii Poplicole-i proscrisese dein Rom'a in a-ante cu 480 de anii.

Cu tote aste, precumu alte forme vechie ale republicei, asia si a' Consuliloru anuali, au remasu si dupa acea, numai forà semnificatiunea primitiva, si fastii romani continuara a se notá si de acì in a-ante sub imperatori, totu numai pre numele Consuliloru anuali, er' nu pre ale imperatoriloru.

De aci si necesitatea, de a cunosce si mai incolo numele Consuliloru pre fia-care anu, pentru a determiná anii multoru evenemente seau documente, ce suntu dein asta epoca deplorabile a' imperiului romanu.

Numele inse si ale acestor'a, de si suntu dein una epoca mai recente, inca nu suntu mai bene pastrate, de câtu ale celoru mai vechi, nu numai pentru defectulu documenteloru pierdute, ci si pentru desele scaimbari, ce se faceau in consulatu in decursulu unui anu; de unde numele unor'a seau nu suntu cunoscute de locu, seau nu se sciu dein ce anu suntu, seau numai mai tardîu s'au potutu scí si determiná, precumu amu vediutu esemple mai susu la diplomele militarie ce amu publicatu.

Primulu imperatoriu fù C. Octaviu, nepotu de sora alu lui C. Caesare si adoptatu de acest'a, de unde apoi se si numì C. Juliu Caesare Octavianu, si apoi Augustu. Elu imperatî 44 de ani, dela a. u. c. 724 pana la a. 767, cu multa fericire.

Suptu unu imperiu asia indelungatu, romanii se desvetiara cu totulu de ceea, ce eli pretiuisera mai pre

suse de tote, de libertate. Eli se corupsera si mai multu sub despotismulu desfrenatu alu succesoriloru lui dein asta familia plena de tote vicia-le cele mai rusînatoria, — panà la Nerone, in care stinsu.

Successorii lui celi mai imediàti: Tiberiu, Caligula, si Nero, nu avura parechia de câtu in Domitianu, Comodu, si Eliogabalu; monstri nu omeni, mai desfrenati de câtu Sardanapalii, si mai crudi de câtu Phalarii si Dionisii. Mulierile cá si barbatii.

Pagenile acestei parti a le istoriei romane, de si scrise de scrietori atâtu de eminenti, cá Suetoniu si C. Tacitu, suntu singure, cari nu se potu lege forà cea mai profunda gretia si abominatiune.

Singuru Claudiu aparù in acesta serie de malefactori mai umanu, numai câtu stupiditatea lui inca nu mai avù sociu in tota seriea acestoru usurpatori, intre cari numai prea pucini s'au destinsu cu vertuti asemeni vertutiloru vechiloru romani.

(XII.)

LIBERTATEA CUSCIENTIEI IN TRANSILVANI'A

(Continuare.)

Er' conditiunile scrise intru Uniune suntu acestea:

Cele patru relegiuni recepte se se deprendia liberu in Transilvani'a sî in Tier'a unguresca, dupa modulu scrisu in constitutiunile Tierei, adeca majoritatea pre totinde se aiba preutu de confesiunea sa, — er' unde cutare confesiune nu se deprende, pop'a respectivu pote intrá spre visitarea morbosiloru sî botezare. Mai in colo fiendu cà tier'a acest'a custa dein 3 natiuni, de cumu-va ore-care deintre aceste s'ar' vetemá in derepturele sî libertàtile sale, natiunea vetemata se recerce pre alalte doue pentru ajutoriu, cari neasceptandu convenirea dietei in data se midi-locesca la M. Sa V., — cu unu cuventu cele trei natiuni suntu detorie a se aperá impumutatu in tote causele derepte. In urma deca person'a, bunurele seau libertatea ore unui-a deintre nobili s'ar' vetemá de M. Sa, unulu cá acel'a se se planga la comitatu, carele aflandu plansori'a intemeliata in data se recerce pre M. Sa sî consiliulu dinsului. Sî deca acest'a nu s'ar consideráa, comitatulu e detoriu a inscientiá pre cele alalte comitate sî scaune secuisci sî sasesci juxta fidem et obligationem non expectata diaeta. Aceste se recerce de nou pre M. Sa sî svatulu, dupa care asiá decisiune se se faca de catrà svatu, câtu legile sî libertatea tierei se nu se veteme, sî midi-locirea dinsului in a-antea M. Sale si autoritatea dînsului se castige indemnisare celui vetematu. Gravaminele comuneloru dein comitate sî scaune totu pre calea acest'a se se vindece. Tote staturele sî ordinile suntu detorie a parteni aceea, ce sierbesce spre benele tierii spre sustienerea legei sî a libertatei. Er' aceli-a cari pre nedereptulu acusa pre altii seau facu esecutiuni necuvenite, eli insii se pice in not'a infidelitatii. — In urma Uniunea acest'a se se innoiesca totu la 10 ani.

Art. 32. Negotiulu baserecei dein Sîmleu, care sî panà aci totu M. Sa l'a impacatu prein comisarii sei, se remania sî de acî in colo totu in statulu acel'a.

Art. 44. Staturele multiumescu M. Sale pentru acelu respunsu gratiosu, prein care la rogarea secuiloru a promisu, cà intre dinsii va concede pre totinde libera depreuderea relegiuniloru, — cà spre investigarea asupririloru câtu mai curendu va tramete comisari dein fia-care relegiune, — sî cà baserecele le va dá in dereptu celoru, ce facu majoritatea, cu acelu adausu, cá obiectulu acest'a se se termineze câtu mai curendu, dein fia-care confesiune se se trametia câte unu comisariu, sî celi de relegiunea in majoritate se ajute pre celi de relegiunea in minoritate intru redicarea auditoriului.

Art. 45. Tota eclesi'a se se visiteze una data intru unu ana. Unde preutii nu suntu primiti, a colo celi betrani se nu-i pota tiené cu poterea: cè se se concedia alegere libera conforma datinei celei vechie. Preste acest'a se concede dupa daten'a vechia, cá domine'a se se pota face botezuri sî curunie, fiendu cà de a colo au urmatu multe retrageri.

Art. 59. Secuii arata, cumu cà fisculu a cuprensu bunurele multoru persone baserecesci, cari au moritu fora sementia. Deci se decise, cá deca unii cá acesti-a nu au cosangiani seau legatari, bunulu se remania alu baserecei pentru tote tempurele.

XV. Sub Georgiu Racoci I.

1630 Decembre 20, ad. gen. in Alb'a.

Art. 5 (respective a 5 conditiune de alegere, aceptata de nou-alesulu principe Georgiu I.). Cumu cà pre cele 4 relegiuni recepte — fora nece una alegere de persone — nu le va turburá in libera deprenderea relegiunei, nece va urí pre cene-va pentru relegiune.

1631 Iuniu 5, ad. gen. in Alb'a.

Art. 29. De sî crestinii celi noi s'au camu prea inmultîtu in Vintiu, care este locuinti'a loru comuna, totu-si avendu eli privilegiu dela fostulu principe, care privilegiu pre cumu spunu sî M. Sa inca l'a intaritu, s'a decisu, cá in respectulu acest'a se se observe gratiosa despunerea M. Sale, sî inca asiá câtu pre cumu pana acî nu le-a fostu liertatu a merge cu negotiu in cetàtile sasesci, asiá nece de acumu in a-ânte se nu le fia liertatu.

1632 Maiu 1, ad. gener. in Alb'a.

Art. 25. Predicatorii, candu porta procesu pentru araturele seau fenatia-le tienetoria de eclesia, se urmeze dupa art. 24 dela 1620.

1633 Aprile 24, ad. gen. in Alb'a.

Art. 12. Spre edificarea intariturelora marginarie sî a colegia-loru, staturele promitu câte unu fl. de porta*), care nu voru lipsí a-lu platí impreuna cu alalta contributiune, in doi termeni, la S. Georgiu sî S. Michaliu. Er' procesulu de susu alu Zarandului in locu de florenu va prestá lucru la Inéu.

1635 Maiu 13, ad. gen. in Alb'a.

Art. 1. Dupa ce M. Sa luà cultulu divinu de obiectulu antâniu alu adunàrii presenti, s'a decisu, cá articlii despre Judei (corege: judaisanti) facuti la 1618 sî 1622 se fia observati intru tote; cu acelu adausu, cá directoriulu se incepa procesu in contr'a celoru, ce nu se voru intorce (crestiná) pana la Nascerea Domnului, — inse pana atunci nece antistele ore-carei relegiunî nece directoriului se nu pota incepe cercetare in contr'a loru. Er' atunci judaisantulu citatu prein directoriulu spre justificarea sa se pota sî elu pretende inquisitiune. La procesele aceste pote fi de facia sî superintendentele unitariloru cu ore-câti preuti spre a dá informatiune, de se unesce judaisantulu cu dinsii in relegiune seau ba.

Art. 35. Deca sierbitori conventiunati seau iobagi aru fugi la predicatori, intru recererea loru se se observe modalitatea acést'a: predicatoriulu se fia recercatu; apoi mergundu in a-ântea protopopului acest'a se judece retornarea fugitivului; si deca predicatoriulu nece atunci nu ar' volî a-lu da in dereptu, se fia citatu la comitatu, unde convincundu-se, protopopulu se fia detoriu a esecutá sententi'a.

1638 Aprile 23, ad. gener. in Alb'a.

Art. 1. Dupa propusetiunea M. Sale fiendu necesaria promovarea cultului divinu sî delaturarea celoru, ce-lu impedeca, articlii ce s'au adusu la 1622 sî 1635 in contr'a judaisantiloru se intarescu sî acumu, cu acea observare: cá directoriulu — pre celi ce nu s'au intorsu pana la terminulu pusu prein art. dela 1635 — for' a mai asceptá dieta seau terminu, se-i evoce pre 1 Iuliu a. c. la Desiu, unde in diu'a aceea se va tiené conventu de anumite persone alese dein cele trei religiuni spre impacarea diferentieloru, ce au unitarii intre se-ne, — pre termenulu acal'a se evoce pre judaisanti sî pana atunci se duca in capetu sî inquisitiunea, fiendu liberi sî evocatii a face se se inqaireze sî pre partea loru; asiá câtu atunci lucrulu se se pota decide dupa modalitatea spetificata in art. dela 1618.

Art. 2. Pre urm'a art. dela 1622 se decide érasi, cá baseric'a dein Clusiu dein strad'a lupiloru se se edifice impreuna cu apertinentiele ei, — er' in fundulu ei celu vechiu se se edifice scole sî case pentru pastori (predicatori).

Art. 8. Totu asiá se se observe sî decisiunile facute despre preuti sî parochie: sî personele baserecesci sî nobilii se se conforme acelor'a, cá nedereptàtirile, ce nobilii facu basericaniloru se inceteze una data.

1639 Maiu 1, ad. gener. in Alb'a.

Art. 5. In contr'a preutiloru romani, cari voliescu a se folosi mai de aceeasi prerogativa cu predicatorii unguri, s'a decisu, cá eli se fia detori a dá proprietariloru onorariu, — sî filiulu preutului nascutu dein iobagiu de vitia, er' iobagiu se fia, sî se-lu pota recere. In urma deca vre-unu popa romanescu ar' comite ce-va lucrare fora cumpetu, ar' desparti casatorie, deci episcopii sî protopopii romanesci cu ocasiunea visitatiuniloru anuali se caute pre unulu cá acel'a sî se-lu certe fora nece una crutiare. La dein contra se-si pierdia oficia-le.

Art. 6. Nobilii dein cotiulu Huniadorei s'au plansu, cà deca -si ducu copii la scolele dein Orescia si se templa de vre-unulu dein eli more a colo, cadavrulu nu se dà afora de câtu pr lunga plata mare. Deci astu feliu de abusu se sterge sî alta plata nu potu pretende, a fora de câtu in casulu, candu parentii voliescu cá se-lu petreca predicatoriu, mesteru (cantoriu) sî studenti.

Art. 12. Secuii arata, cumu cà multi deintre iobagii eclesieloru nu voliescu a portá sarcine asemeni cu celialalti sateni. Pentru aceea se decide, cá iobagii, ce locuescu pre fundurele proprie ale eclesieloru, nu-su detori a portá sarcinele publice; dein contru celi-a ce locuescu pre pamentu testatu eclesiei, seau suntu asiediati pre terenu comunu, suntu detori a portá sarcinele intru una forma cu celi alalti.

Art. 21. Fia-ce-ne se santiesca Dominec'a. In diu'a ace'a nu este liertatu a culege vini'a sub pedepsa de 12 fl., cari in data se se scotia prein oficiali.

1640 Aprile 24 ad. gener. in Alb'a.

Art. 11. E dereptu, cà romanii au fostu opriti, se nu-si rapesca mulieri; cè fiendu-cà totu nu inceteza, se decide, cá pop'a romanescu carele ar' curuná vre-unulu de acesti-a, in data se se degradeze prein episcopulu; er' romanii ce facu de aceste, unulu fia-care se se convinga de potentia — dupa omagiulu loru — facia cu domnulu acel'a pre a carui mosia s'a templatu rapirea, apoi vicecomitele sî judele sierbilora suntu detori a scote esecutiune in data sî a multiamí pre proprietariu. Preste acést'a latronii se fia arestati sî pedepsiti dupa demeritulu loru. Deca ore-care nobilu ar' scuti pre vre-unu popa de acesti'a, se fia citatu prein vicecomite sî pedepsitu dupa cuprensulu articlului.

1641 Aprile 23. ad. gener. in Alb'a.

Art. 6. Popii sî predicatorii de tote relegiunile se oprescu sub amissione honoris et officii, cá de acumu in colo de locu se nu cuteze a copulá persone de acele, pre cari pop'a loru pentru anumite cause nu a volîtu a le curuná; — cè personele de aceste se aduca atestatu demnu de credentia dela preutulu locului, unde s'au nascutu seau locuescu, si dela jude sî jurati, prein care

---

*) Contributiunea ordinaria pre tempulu acest'a erá câte 20—22 fl. de porta.

atestatu se adeveresca, ce persone cu pietate sî de omenia suntu, sî cà in casatori'a loru nu este nece una insielatiune.

1642 Februariu 16. ad. gener. in Alb'a.

Conditiunile, ce s'a oblegatu a tiené Georgiu Rakoci II.

Conditiunea 5. Va sustiené pre toti fora nece una alegere de persona, in relegiunile recepte sî intru libera deprenderea leru. Nu va merge cu potere a supr'a nece unei eclesie sî nu o va ocupá. Pentru relegiune nu va despretiui pre nece unu patriotu, si intru acést'a va urmá esemplulu demnu de laudá alu fostiloru principi.

Art. 5. Episcopulu romanu pentru bani face popi romanesci dein iobagii romani ali multoru patrioti, de sî iobagii aceli-a nu sciu carte, suntu prosti sî numai incungiura iobagia. Care fapta nu pucina dauna aduce tierei. Deci se decide cá episcopulu sub pierderea oficiului se nu cuteze mai multu a face de aceste; ma inca totu sub pedeps'a acumu numita se degradeze pre celi ordinati intru acestu modu, sî in data se-i restitue proprietariloru.

Corespondentia.

Fagarasiu, 18 nov. 1868.

Rme. Ve tramitu pentru Archivu diplom'a Mailati-loru, latiti si astadi in comun'a Deseani districtulu Fagarasiului, dein respectu istoricu si stilisticu.

Eu o descrisi de pre una alta copia scrisa cu slove pre chartia grosa si in formatulu diplomeloru vechi. Copi'a acea e luata chiaru de pre originalu intre anii 1830—40. Originalulu, dupa cumu-mi spusa aducatoriulu acesteia, se mai afla si astadi la unulu dein membrii acestei familie, e scrisu ciocoiesce, si dein caus'a fatalitatiloru aniloru 1848—9 ruptu in mai multe parti, in câtu acumu nu se aru mai poté decifrá, cumu se cuvene. Intru altele etc. I. Antoneli.

Copia.

Eu in Domnulu credinciosu bunu crestinu si de Christosu iubitoriu Ion Vladu Voivoda si dein mil'a lui Ddieu domnu si stapanitoriu a tota Valachi'a cu Daci'a Ardealului partiloru de catrà munte anume: de la Almasiu Fagarasiu, amu gasitu cu cale dein buna voia, si dein curata si luminata anema forà de tota sil'a pre boiariulu Stanciu Mailadu Deseanulu cu a treia parte hotarulu Deseanului fenatiu si semenatura de obste parte mosia milostivu am daruitu cu la totu neamulu lui acestu daru alu mieu selu aiba in veci; adeca si muntii acestia se fia ai lui. Presec'a Isvoru Zârn'a si cu riurile si isvora-le cari curgu dein muntii acestia trei, si cu tote ce se arata aicia pomenite daruescu boierului mieu Stanciu Deseanulu Mailadu, fratiloru si fililoru lui Oprea si Dragomiru, nepotiloru lui cu la tota famili'a loru, or' cene de intrensii se aiba mosi'a acest'a, se mostenesca fora smentela cu totu venitulu ei totu de un'a, pentru aceea sî supusii mosieloru mele celoru Domnesci pre densii dein stapanirea lui nece intr'unu chipu se nui smintesca, si dela boi cali oile si porcii loru si stupii loru nece decima nece dasde, cari o dau altii, dela densii se nu se iee pomeniteloru parti a mosieloru mele; acestea de in la intru daruite se fia slobode de tote darile domnesci.

Pentru care fiasce care boieriu judecatoriu decimasiu seau provisorii miei ori cene va fi, deca pre acestu daru nu va respectalui, tare se se pedepsesca, aici in lumea acést'a trupesce si la D. dieu sufletesce. Si deci si dupa mortea mea se fia ori ce filiu alu mieu seau dein familia mea pre carele D. dieu stapanitoriulu domniei mele lu va alege pre aceste locure indatoratu se fia acést'a carte de daru a o intari, si in cinste si de mare pretiu a o tiené, cá D. dieu pre eli sei invrednicesca si cu poterea lui sei intaresca.

Si cene acestu daru de catra pomenitulu Domnescu boieru Stanciu Mailadu va sferimá si va stricá, se fia ori cene va fi se fia pedepsitu de D. dieu in lumea acést'a trupesce, sî in cea alalta duchovnicesce, si unulu cá acel'a se aiba parte asemenea: Iud'a Arria, si cu aceli porci, cari in protiv'a lui Christosu D. dieu si mantuitoriulu nostru au marturisitu, sangele lui se fia pre eli si pre copii loru, dupa cumu unulu cá acel'a dein crestinatate lepedatu este si va fi in veci, si lepedatu va remané de celi 140 parenti santi ai sinodului dela Niche'a, si de toti santii, cari lui D. dieu dela inceputu pana in diu'a de astadi slugitori au fostu si suntu.

Si sciutu se fia mosi'a locului numitului Stanciu Deseanu Mailadu si a fratiloru si a fililoru lui Oprea si Dragomiru stranepotiloru lui este: In satulu Deseani de catra resaritu uliti'a cea mica tota, cu mor'a si iezulu morei cu gradinile tote de 300 cara de fenu; si in diosu dela funtanele si in susu tota partea aceea, si preste vale pana in pariulu hotarului acel'a, si lungu de in susu dein fenatiuri de catra amedia di totu in diosu panà in hotarulu Telechi Recea, ce se numesce la grope, totu sciutu este numai alui Stanciu Mailadu si cu filii lui.

Muntele antaniu este Presec'a.

In susu de padure se incepe de catrà resaritu dein riulu Deseanului pre pariulu Cuciului preste plaiu, si pre pariulu calului pana in riulu Brezeniloru, si latu de catra resaritu dein acelu pariu alu Cuciului celu dein diosu pana in pariulu Hermeneseloru si dreptu in susu pre amendoue partile trece preste plaiulu dein susu sub scarisior'a la sdeabulu celu mare, pre pariulu acel'a alu sdeabului dreptu éra pana in valea Brezei, adeca de una parte se hotaresce cu Hermenesele, de cea alalta cu Scarisior's, dein colo cu Runculu, care acestu munte de catrà resaritu are padurea lui multa, e fagu, si bradu éra multu.

Muntele alu doile alu Isvorului este susu la vervu. Si se incepe: capulu dein diosu despre amedia nopte se ascute in sdeabulu celu inaltu, si se incepe spre amiediadi spre vecinulu Scarisior'a, hotaru despre apusu

cu muntele Padin'a, deca se lasa plaiulu vertegeloru, si apuca in drept'a pre unde este Heitiasiulu care e pre de asupr'a Padinei, si merge dreptu de asupr'a snepfeniloru la unu sdiabu mare curmatu preste pariulu acel'a, si merge dreptu la Zârn'a, si pre drept'a catra prapastia merge pana in surupatura, unde se ascute valea Isvorului in rapediune, si trece preste vàlile si coltiurile celea mai mari de catra Lang'a despre amediadi merge dreptu in sdeabulu celu mare, ce se numesce pietr'a Isvorului, si trece preste plaiu pana in vervu, despre resaritu catra amedia nopte merge totu panà la diarea vervului panà unde se ascute sdiabulu celu inaltu precum mai in ante s'a dîsu, la care totu tienutulu acel'a golu cade spre apusu, este Isvorulu.

Muntele alu treilea Zârn'a mai susu dereptu preste vervu la amediadi.

Munte mare una vale mare cu mare tienutu pre amendoue partile vecinu despre miedia nopte Ludisiorulu panà la sdiabulu celu laposiatu. Vecini despre amediadi coltiulu stramtorei in valea domnesciloru câtu merge pariulu Netotului panà de asupr'a golului vecinu, despre santîtu se hotaresce cu pisculu Leotei pana in diarea vervului muchiu.

La dunati'a acest'a o adeveresce ocolu, hotaru mosîei boieriului mieu Stanciu Mailadu urmatoriele marturii facia fiendu,

Eu Udrieste omu de 70 ani
Eu Ion Todor Stanesculu omu de 87 ani.
Eu Pahulea Stanu Vistierulu omu de 99 ani
Eu Neagoe Stanu Stolniculu omu de 86 ani.
Eu Duc'a Sarniculu (paharniculu?) omu de 97 ani.
Eu Ionu Manea Comesulu omu de 107 ani.
Eu Ion Bucuru spatariulu omu de 110 de ani.
Eu Dom (Dumitru?) Duc'a Supil omu de 88 de ani.
Eu Stanciu Vladu vorniculu omu de 79 de ani.
Eu Mihaliu Don (Danu?) secretariu omu de 100 de ani.
Eu Dumitru Bucuru spatariu omu de 89 de uni.
Eu Stoianu Neagoesiu stolniculu omu de 103 de ani.
Eu Cocanu Sabolod (Soculu?) vornicu omu de 103 ani.
Fu Oprea Uriaca (Urechia?) Vistierulu omu de 109 ani.

S'a scrisu in Tergovesti la santulu George la anulu facerei 6960 (Chr. 1452).

Ioan Vladu m. p. Voivoda. — Pahula Stupilu m. p. Visticru.

Nota. Editoriului. Publicatiunea acestei diplome e facuta esactu dupa copi'a ce nes'a tramisu, amu fi doritu inse se nise fia trimisu chiaru cu slove, er' nu cu litere latine, pentru cá mai cu securitate se potemu judecá deca diplom'a e in adeveru autentica seau nu. In totu casulu originalulu nu pote se fia scrisu de câtu slovenesce, pentru cà pre atunci nu se scriea romanesce, er' scrisori'a ciocoiasca incepù numai pre lá inceputulu seclului XVIII. dein imitatiunea scrierei grecesci, carea prein fanarioti se fece cunoscuta si la romani. Dealmentrea inca espresiuni, cá Daci'a, respectalui, si dunatic, nu se potu derivá decâtu deintru una versiune facuta forte tardîu. De unde, de si nu o tienemu chiaru de apocrifa, avemu inse multa dubietate despre insasi autenti'a ei, nu numai pentru cele disa mai susu, dar' inca si pentru etatea estraordinaria a' marturieloru, intre cari in numeru de 14 nu aflàmu nece macaru unulu mai micu de 70 de ani, ci toti mai inaintati in etate panà la 110 de ani.

Pentru autenti'a ei face coincidenti'a cronologice cu datele istorice, dupa cari Vladu III. dein famili'a Danesciloru a domnitu dela a. 1452 panà la a. 1456. Vedi Engelu ist. Rom. pag. 172 sequ. si citatele dein Thurocz etc.

Una alta diploma, mai autentica, vechia in limb'a latina pentru famili'a Mailadu seau Mailath de Comana, amu datu in Cuventulu nostru la inaugurarea Asociatiunei, pag. 122, care de asta data dein lips'a spatiului aici nu o potemu republicá.

NOTITIE DIVERSE.

— Foîie-le dela Sabiniu spunu, cà nu demultu acolo aprope de Turnisioru, sapandu la casarm'a noua de cavaleria, s'a aflatu una ola mare plena de numi romani, dein cari inse numai pucini potura se scape, apucandui si ascundiendui lucratorii la prim'a aflare, er' dein câti au scapatu, se cunosce, cà erau dein epoc'a imperatiloru Antoniu Piu, Sept. Severu, Alex. Severu, Gordianu III, Macrinu, Philipu I, Maximinu Thrax, si de ai imperateseloru Iuli'a Mamaea, Iuli'a Domna, Iuli'a Maesa, si Orbian'a. Asemenea sa aflà si una filigena de lutu langa ola totu de colorea si calitatea olei. E de insemnatu, cà panà acumu in Sabiniu nu s'au mai aflatu urme de antice romane, si cà e probabile, cà acesta comora inca a fostu numai a' vre-unui locuitoriu dein statiunea mai de aprope, de esemplu: dela Gustiritia, unde multe antice romane s'au aflatu.

— Rm. D. Protopopu dela Reginu Mich. Crisianu ne a adusu in lun'a lui nov. a. tr. 13 bucati numi de argentu, dein cari 7 suntu polonesi, er' 6 romani, si acestia a nume dela Augustu, Vespasianu, Domitianu, Traianu, Hadrianu, si Faustin'a, aflati in ruinele romane dela satulu Vajda Sz. Ivanu, la loculu ce se chiama comore. Eli suntu destinati pentru museulu gimnasiului de in Blasiu.

— La a. 1866, in primavera, se aflà si in Blasiu in gradin'a unui satenu, unu numu romanu de arame cu inscriptiunea cam stersa: IMP. TRAIANO AVG. GER. DAC. PM. (ori PAR.). — si in dosu S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI cu emblema triumfale; cá si pre numulu de argintu de mai susu. Elu e in posesiunea nostra, si nu scimu, deca in Blasiu s'au mai aflatu si alte antice romane.

Nr. XXII. va aparé in 5. Febr. v.

Editoriu: T. CIPARIU. — Imprimeri'a SAM. FILTSCH in Sabiniu.